অধ্যায় ৭ ঃ কবিতা

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য

৭.২ পৰিচয়

৭.৩ কবিতা

- ৭.৩.১ প্ৰাচ্য আলোচকৰ দৃষ্টিত কবিতা
- ৭.৩.২ পাশ্চাত্য আলোচকৰ দৃষ্টিত কবিতা

৭.৪ কবিতাৰ ভাষা

৭.৫ কবিতাৰ সাৰবস্তু

- ৭.৫.১ কল্পনা আৰু অনুভূতি
- ৭.৫.২ অলংকাৰ
- ৭.৫.৩ ৰস
- ৭.৫.৪ ধ্বনি
- ৭.৫.৫ চিত্ৰকল্প
- ৭.৫.৬ প্ৰতীক
- ৭.৫.৭ ছন্দ ঃ ছন্দৰ প্ৰয়োজনীয়তা

৭.৬ কবিতাৰ উদ্দেশ্য আৰু লক্ষ্য

৭.৭ কবিতাৰ বিভাগ

- ৭.৭.১ ব্যক্তিনিষ্ঠ বা গীতি কবিতা
- ৭.৭.২ বস্তুনিষ্ঠ বা বৰ্ণনামূলক কবিতা

৭.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৭.৯ অধিক জানিবলৈ

৭.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

৭.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- কবিতাৰ স্বৰূপ সম্পৰ্কে আভাস পাব
- কবিতা সম্পৰ্কত প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য আলোচকসকলে আগবঢ়োৱা সংজ্ঞা বা দৃষ্টিভংগী সম্পৰ্কে বিশদভাৱে জানিব পাৰিব
- কবিতাক মূলতঃ কেইটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি আৰু প্ৰতিটো ভাগৰ অন্তৰ্গত উপবিভাগ সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব

- কবিতাৰ ভাষা কেনে হোৱা উচিত সেই বিষয়ে জনাত সহায় হ'ব
- কবিতাৰ সাৰবস্তু সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব। কবিতাত কল্পনা আৰু অনুভূতি, অলংকাৰ, ৰস, ধ্বনি, ছন্দ, চিত্রকল্প, প্রতীক আদিৰ আৱশ্যকতা সম্পৰ্কে বিশদভাৱে জানিব পাৰিব
- কবিতাৰ লক্ষ্য বা উদ্দেশ্য সম্পৰ্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব
- সামগ্রিকভাৱে সাহিত্যৰ এটি বিভাগ হিচাপে কবিতাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৭.২ পৰিচয়

ইয়াৰ আগৰ অধ্যায়কেইটিত আপুনি প্রাচ্য সমালোচনাৰ কেইটিমান বিশেষ ধাৰা সম্পৰ্কে অধ্যয়ন কৰিলে। এইটো অধ্যায়ত আমি পাশ্চাত্য সমালোচনাৰ অন্তর্গত কবিতা সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰিম।

কবিতাৰ আলোচনা প্রসংগত কবিতাৰ সাধাৰণ আলোচনা বা পৃষ্ঠভূমি, প্রাচ্য আৰু পাশ্চাত্য আলোচকসকলে কবিতা সম্পৰ্কে আগবঢ়োৱা সংজ্ঞা, কবিতাৰ প্রধান বিভাগসমূহৰ চমু আলোচনা, কবিতাৰ ভাষা, অলংকাৰ, ৰস, ধ্বনি, ছন্দ, চিত্রকল্প, প্রতীক আদিৰ প্রয়োজনীয়তা, কবিতাৰ লক্ষ্য বা উদ্দেশ্য আৰু আন আন প্রয়োজনীয় দিশসমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰি অধ্যায়টি যুগুত কৰিবলৈ বিচৰা হৈছে। এই অধ্যায়ৰ অধ্যয়নৰ পৰা আপুনি কবিতা সম্পৰ্কে বিস্তৃত ধাৰণা লাভ কৰিব।

৭.৩ কবিতা

সাহিত্যৰ প্রধান বিভাগবিলাকৰ ভিতৰত কবিতা অন্যতম। সাহিত্যৰ দৰে কবিতাও এবিধ শিল্প বা কলা। সেয়ে ইয়াৰ প্রকাশ ৰীতিত কলাৰ সূক্ষ্ম সৌন্দর্য ফুটি উঠা পৰিলক্ষিত হয়। নিজৰ বক্তব্যৰাজিৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটাবলৈ কবিয়ে বিচিত্র কল্পনা সম্ভাৰৰ সহায় ল'বলগীয়া হয় আৰু ইয়াৰ জৰিয়তে তেওঁ সাধাৰণ এটি বক্তব্যক অসাধাৰণ ৰূপ দি পাঠকৰ হৃদয় স্পন্দিত কৰি তোলে। কবিতা কাক বোলে এই প্রশ্নটোৰ উত্তৰ দিয়া ইমান সহজসাধ্য নহয়; তথাপিও সহজ ভাষাৰে ক'বলৈ গ'লে কবিৰ অন্তৰত দোলা দিয়া বিশেষ অনুভূতিয়ে যেতিয়া ছন্দৰীতিৰে সজ্জিত হৈ প্রকাশৰ বাট বিচাৰে, তেতিয়াই কবিতাৰ সৃষ্টি হয়। কিন্তু ইয়াত থাকিব লাগিব প্রকৃতার্থত আবেগ আৰু কল্পনাৰ সুসংমিশ্রিত বিন্যাস, উপযুক্ত স্থানত উপযুক্ত শব্দৰ প্রয়োগ, অলংকাৰ ইত্যাদি; কাৰণ এই সকলোবোৰে সন্মিলিত হৈহে কবিতাৰ স্বৰূপ নির্মাণ কৰে।

সাহিত্যৰ এটা প্রধান বিভাগ হিচাপে কবিতাৰ বিশেষ গুৰুত্ব আছে, কাৰণ কবিতা সাহিত্যৰ বিভিন্ন বিভাগৰ ভিতৰত সকলোতকৈ প্রাচীন। লিপি আৱিষ্কাৰৰ বহু কাল পূর্বেই জনজীৱনত মৌখিক কবিতাৰ প্রচলন আছিল। ছন্দই কবিতাৰ প্রাণ আৰু অতি প্রাচীন কালৰেপৰা ছন্দৰ প্রয়োগ চলি আহিছে। আদি কবি বাল্মীকিৰ মুখত প্রথমে এই ছন্দ উচ্চাৰিত হৈছে। ৰবীন্দ্রনাথ ঠাকুৰে কৈছে— "পৃথিৱীৰ আদি অৱস্থাত যেনেকৈ কেৱল পানী আছিল, তেনেকৈ সকলো ঠাইতে সাহিত্যৰ আদিম অৱস্থাত ছন্দ-তৰঙ্গিতা প্রবাহ-শালিনী কবিতা আছিল।"

গভীৰ বেদনা বোধ কবিতা সৃষ্টিৰ উৎস। বাল্মীকিয়ে *ৰামায়ণ* ৰচনা কৰাৰ আগতে এটা

লয়যুক্ত কবিতা ৰচনা কৰিছিল। এবাৰ এজন ব্যাধে এহাল ক্রৌঞ্চ পক্ষীক বধ কৰাৰ দৃশ্যই বাল্মীকিৰ অন্তৰত যি ব্যথাৰ সৃষ্টি কৰিছিল, সেই ব্যথা, সেই শোকেই তেওঁৰ মুখৰ পৰা স্বতঃফূৰ্তভাৱে শ্লোকৰূপে নিগৰি ওলাইছিল। ভাৰতীয়সকলে এই শ্লোককেই প্ৰথম কবিতা বুলি বিশ্বাস কৰে আৰু এই প্ৰথম কবিতা লিখাৰ কাৰণেই বাল্মীকিক 'আদি কবি' বুলি অভিহিত কৰা হয়।

কবিতা কি বা কবিতাৰ ৰূপ বা স্বৰূপ অথবা সংজ্ঞা কি সেই কথাৰ উত্তৰ একে আষাৰতে দিয়া সম্ভৱপৰ নহয়। কাৰণ কবিতাৰ পৰিধি ইমান বিস্তৃত যে ইয়াক কোনো নিৰ্দিষ্ট সংজ্ঞাৰ মাজত আৱদ্ধ কৰিব নোৱাৰি। কবিতাৰ ভিন্ ভিন্ বৈশিষ্ট্যলৈ চকু ৰাখি অতীজৰে পৰা কবি, কবিতাপ্ৰেমী আৰু সাহিত্যতত্ত্বৰ আলোচকসকলে কবিতা সম্পৰ্কত নিজ নিজ মত পোষণ কৰিছে। কিন্তু কোনো এটা মতকেই স্বয়ংসম্পূৰ্ণ বুলি ক'ব নোৱাৰি। কাৰণ কোনো এটা সংজ্ঞাত যদি শব্দ-বিন্যাসৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে, আন কোনোটোত ছন্দ-ৰীতি বা সাংগীতিক লয়ৰ কথা আছে। তথাপিও কবিতা সম্পৰ্কে এটি ধাৰণা লাভ কৰিবলৈ এই মতামতসমূহ অধ্যয়ন কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আছে। সমালোচকসকলে আগবঢ়োৱা মতসমূহ বিচাৰ বিশ্লেষণ নকৰিলে কবিতা সম্পৰ্কে স্পষ্ট ধাৰণা লাভ কৰাটো সম্ভৱ নহয়। সেয়েহে তলত প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ আলোচকৰ কবিতা সম্পৰ্কীয় সংজ্ঞাসমূহ আলোচনা কৰা হ'ল।

৭.৩.১ প্ৰাচ্য আলোচকৰ দৃষ্টিত কবিতা

অলংকাৰ, ৰীতি, ৰস আদি প্ৰাচ্য আলোচকসকলৰ দৃষ্টিত কবিতাৰ মূল কথা। কোনো কোনো প্ৰাচ্য আলোচকে ৰসৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰি ৰসযুক্ত বাক্যই কাব্য বুলি উল্লেখ কৰিছে। আলংকাৰিক বিশ্বনাথ কবিৰাজে কাব্যৰ সংজ্ঞা দিবলৈ গৈ মন্তব্য কৰিছে— "বাক্যং ৰসাত্মকং কাব্যম্"; অৰ্থাৎ — যি বাক্য ৰসেৰে পৰিপূৰ্ণ সিয়েই কাব্য। ৰসাল বাক্যচয়নেই কাব্য নাম পায় বুলি আগবঢ়োৱা এই অভিমতে ৰসবাদৰ ওচৰত আশ্ৰয় গ্ৰহণ কৰিছে। কাব্যত ৰসৰ প্ৰাধান্য মানি লৈও ধ্বনিবাদৰ প্ৰধান প্ৰবক্তা আনন্দবৰ্ধনে ধ্বনিক কাব্যৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব নিৰূপণৰ এটা প্ৰধান উপাদান ৰূপে অভিহিত কৰিছে। তেওঁ *ধ্বন্যালোক*গ্ৰন্থত ধ্বনিকেই কাব্যৰ আত্মা বুলি অভিহিত কৰিছে। তেওঁ কৈছে "কাব্যস্যাত্মা ধ্বনিৰীতি"। মম্মট ভট্টইও *কাব্যপ্ৰকাশ*গ্ৰন্থত কাব্যত ধ্বনিবাদৰ প্ৰাধান্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ বিশেষ চেষ্টা চলাইছে। তেওঁ স্পষ্ট কৈ ব্যক্ত কৰিছে যে, যিদৰে হাজাৰ অংগ সৌষ্ঠৱ থাকিলেও প্ৰাণহীন দেহত সৌন্দৰ্য নাথাকে ঠিক সেইদৰে কাব্যত নানা গুণ-ৰীতি, অলংকাৰাদিৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটিলেও তাত যদি ধ্বনিৰূপ প্ৰাণ নাথাকে তেনেহ'লে সেই কাব্যত সৌন্দৰ্য ফুটি উঠিব নোৱাৰে।

আকৌ আলংকাৰিক ভামহ আৰু দণ্ডীৰ মতে অলংকাৰৰ ওপৰতে কাব্যৰ বৈশিষ্ট্য নিৰ্ভৰ কৰে। বামনে কৈছে যে কাব্যত অলংকাৰ থকাৰ বাবেই তাক কাব্যৰূপে গ্ৰহণ কৰা হয়। তেওঁৰ মতে — "কাব্যংগ্ৰাহ্যমলংকাৰাৎ"; অৰ্থাৎ— অলংকাৰবিহীন

বাক্য কাব্যৰ উপযুক্ত হ'ব নোৱাৰে।

এইদৰে প্ৰাচ্য সমালোচকসকলে কাব্যৰ সংজ্ঞা দিবলৈ গৈ বিভিন্ন মতামত দিছে। কোনোৱে শব্দ, কোনোৱে অৰ্থ আৰু কোনোবাই শব্দ আৰু অৰ্থ দুয়োটাৰে ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে।

৭.৩.২ পাশ্চাত্য আলোচকৰ দৃষ্টিত কবিতা

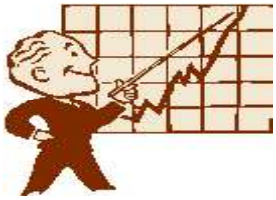
প্ৰাচ্যৰ আলংকাৰিকসকলৰ দৰে পাশ্চাত্যতো অতি প্ৰাচীন কালৰে পৰা কাব্য সমালোচনাৰ ধাৰা বা কবিতাৰ সংজ্ঞা নিৰ্ণয় কৰাৰ প্ৰয়াস চলি আহিছে। গ্ৰীক দাৰ্শনিক প্লেটোৰ ৰচনাৰাজিৰ মাজতো কবিসকলৰ কথা উল্লেখ আছে। তেওঁৰ মতে কবিসকল সত্যৰ পৰা বহু আঁতৰত। সেয়ে তেওঁ কবিসকলক তেওঁৰ আদৰ্শ ৰাষ্ট্ৰৰ পৰা নিৰ্বাসিত কৰিছে। প্লেটোৱে কৈছে যে কবিসকলে যিকোনো বস্তুৰে অনুকৰণ সৃষ্টি কৰে। এৰিষ্টটলে প্লেটোৰ পৰা অনুকৰণ শব্দটো গ্ৰহণ কৰিলেও তাৰ অৰ্থ অলপ সুকীয়া ধৰণেৰে ব্যাখ্যা কৰিছে। এৰিষ্টটলৰ মতে অনুকৰণ মানে জীৱনৰ "কল্পনাশ্ৰয়ী পুনৰ্গঠন" (Imagination reconstruction)। তেওঁৰ মতে, যিকোনো বস্তুৱে কবিৰ মনত গভীৰ সাঁচ বহুৱায় আৰু কবিয়ে নিৰ্বাচন, বৰ্জন আৰু সংযোজনৰ আশ্ৰয় লৈ কল্পনাৰ জৰিয়তে তাৰ বিশ্বাসযোগ্য প্ৰকাশৰ বাবে প্ৰয়াস কৰে। অৰ্থাৎ— কবিয়ে বাস্তৱক অনুকৰণ কৰি কল্পনাৰ পৰশেৰে বাস্তৱক কলাসন্মত ৰূপ দিয়ে।

ক'লৰিজ, ৱৰ্ডছৱৰ্থ, অডেন, কাৰ্লাইল, ড^0 জনছন আদি প্ৰসিদ্ধ পাশ্চাত্য সমালোচকসকলে কবিতা সম্পৰ্কত নানান সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে। প্ৰতিটো সংজ্ঞাই যেন ইটোৰ লগত সিটো নিবিড়ভাৱে সম্পৰ্কিত হৈ আছে। ইংৰাজী সাহিত্যৰ ৰোমান্টিক কবি ৱৰ্ডছৱৰ্থে কবিতা সম্পৰ্কত এনেদৰে লিখিছে — "নিৰলাত সোঁৱৰা হিয়াৰ আবেগেই কবিতা।" (The spontaneous overflow of powerful feelings) জীৱনৰ একান্ত আপোন অনুভূতিসমূহৰ পৰা আবেগ ওলাই আহে। তেওঁ কবিতা সৃষ্টিৰ কাৰণে হিয়াৰ আবেগৰ অধিক গুৰুত্ব দি নীৰৱ পৰিৱেশৰ প্ৰয়োজনীয়তা স্বীকাৰ কৰিছে। কিন্তু কবিতা কেৱল আবেগৰ অভিব্যক্তিয়েই নহয়, ইয়াৰ লগত জীৱনৰ সম্পৰ্কও জড়িত হৈ আছে। সেয়ে সমালোচক মেথিউ আৰ্নল্ডে কৈছে — "কবিতা হ'ল জীৱনৰ সমালোচনা" (Poetry is the criticism of life)। কবি টমাছ মিলে চিন্তা আৰু কথা অনুভূতিৰ সৈতে স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে সমন্বয় সাধিত হৈ কবিতা হয় বুলি কৈছে (...thought and words in which emotion spontaneously embodies itself.)

কবিৰ অনুভূতি আৰু পাঠকৰ মাজত যোগসূত্ৰ ঘটাবৰ বাবে কল্পনাৰ আৱশ্যকীয়তালৈ দৃষ্টি নিক্ষেপ কৰি প্ৰখ্যাত কবি শ্যেলীয়ে কবিতাক "কল্পনাৰ সুপ্ৰকাশ" (Expression of imagination) বুলি সংজ্ঞা দাঙি ধৰিছে। পৰৱৰ্তী সমালোচকসকলে শ্যেলীৰ এই মত বিনাদ্বিধাই গ্ৰহণ কৰা নাই। তেওঁলোকৰ মতে কবিতাত কল্পনাৰ

প্রাধান্য থাকিলেও বাস্তৱ পৃথিৱীখনেও কবিতাক স্পর্শ নকৰাকৈ নাথাকে। ইংৰাজী সাহিত্যৰ প্রখ্যাত সমালোচক ড^{0} জনছনৰ মতে "কবিতা হ'ল এবিধ ছন্দোৱদ্ধ ৰচনা।" (Poerty is a metrical composition) সংজ্ঞা হিচাপে ই মাথোন কবিতাৰ বহিৰংগ বর্ণনাকহে সামৰি লৈছে। ইংৰাজ কবি ক'লৰিজৰ মতে "উৎকৃষ্টতম শব্দপুঞ্জৰ উৎকৃষ্টতম বিন্যাসেই কবিতা" (Best words in the best order)। কল'ৰিজৰ এই সংজ্ঞাটো বাকীকেইটাৰ তুলনাত যথেষ্ট সাৰবস্তুজ্ঞাপক। কাৰণ কবি কল্পনাই যেতিয়া আৱেগ অনুভূতিৰে ৰঞ্জিত হৈ উপযুক্ত শব্দ-সম্ভাৰেৰে মহিমামণ্ডিত হৈ চিত্রধর্মী আৰু ছন্দোৱদ্ধ ৰূপ লাভ কৰে, তেতিয়াই কবিতাৰ সৃষ্টি হয়। সেই দিশৰ পৰা ক'লৰিজৰ এই মতটিৰ গুৰুত্ব স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। কার্লাইলৰ মতে "কবিতা হ'ল সংগীতময় চিন্তা" (Poetry is musical thought)। কার্লাইলৰ এই সংজ্ঞাটোকেই থিয়োডৰ ৰাটছ ডাল্টনে অধিক বিস্তাৰিত ৰূপত দাঙি ধৰিছে এনেদৰে, "কবিতা হ'ল আবেগময় আৰু ছন্দস্পন্দিত ভাষাৰ মাধ্যমত মানৱীয় মনৰ মূর্তিমান আৰু শিল্পিত অভিব্যক্তি" (Poetry is the concrete and artistic expression of the human mind in emotional and rhythmical language)। ডাল্টনৰ এই সংজ্ঞাই কবিতাৰ ভাববস্তু, ৰসবস্তু আৰু ৰূপবস্তু সম্পর্কীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ সামৰি লৈছে।

এনেদৰে প্রাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ সমালোচকসকলে কবিতাৰ সংজ্ঞা সন্দর্ভত ভিন্ ভিন্ মতবাদ আগবঢ়াইছে। কিন্তু কোনোটো সংজ্ঞাই স্বয়ংসম্পূর্ণ নহয়। সেয়ে এই সংজ্ঞাসমূহৰ পৰা কবিতাৰ এটা সুস্পষ্ট সূত্র লাভ কৰিব নোৱাৰি; কিন্তু এই সকলোবোৰ সংজ্ঞাৰ যোগফলৰ আধাৰত কবিতাৰ এখন স্পষ্ট চিত্র পাঠকৰ চকুৰ আগত ভাঁহি উঠে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ ঃ কবিতা বুলিলে কি বুজে বহলাই আলোচনা কৰক। (১০০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্রশ্ন নং ২ ঃ পাশ্চাত্য আলোচকসকলে কবিতা সম্পর্কে আগবঢ়োৱা মতামতসমূহ বিশ্লেষণ কৰক। (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

৭.৪ কবিতাৰ ভাষা

সাহিত্য মূলতঃ ভাষাৰ শিল্প। কিন্তু কবিতাৰ ভাষা কেনে হোৱা উচিত কবিতাৰ সংজ্ঞাৰ দৰে তাৰ কোনো নির্ধাৰিত সংজ্ঞা বিচাৰি পোৱা নাযায়। কবিতাৰ প্রধান আকর্ষণ হ'ল ইয়াৰ প্রকাশিকা শক্তি আৰু এই শক্তিয়ে ভাষাৰ মাধ্যমেদি আত্মপ্রকাশ কৰে। কবিতাৰ ভাষা হ'ল এনে এক উপাদান যাৰ জৰিয়তে বর্ণনীয় বিষয়বস্তুৰ সামগ্রিক ৰূপ-ৰস পাঠক-শ্রোতালৈ সঞ্চাৰিত হ'ব পাৰে। সকলো যুগতে কবিতাৰ ভাষা আৰু আদর্শ একে হৈ নাথাকে। সময়ৰ পৰিৱর্তনৰ

লগে লগে কবিতাৰ ৰচনাৰীতি আৰু বিষয়বস্তুৰো পৰিৱৰ্তন হৈ গৈ থাকে আৰু তাৰ লগে লগে কবিতাৰ ভাষাও সলনি হয়। কবিতাৰ ভাষাৰ এই পৰিৱৰ্তন ইমান সূক্ষ্ম যে সি সতকাই আমাৰ দৃষ্টিগোচৰ নহয়। কিন্তু ৰচনাকালৰ বিশেষ ব্যৱধান থকা দুটা কবিতাৰ ভাষা মিলাই চালেই সেই পৰিৱৰ্তন আমাৰ চকুত পৰে। উদাহৰণস্বৰূপে বৈষ্ণৱ যুগৰ অসমীয়া কবিতাৰ লগত ৰোমাণ্টিক যুগ বা আধুনিক যুগৰ কবিতাৰ ভাষাৰ মাজত যথেষ্ট পার্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। পুৰণি কালত কবিসকলে জনসাধাৰণৰ বোধগম্য হোৱাকৈ কোমল আৰু মধুৰ ভাষাত বছা বছা শব্দ প্ৰয়োগ কৰিছিল। কিন্তু ইয়াৰ পিছত ৰোমাণ্টিক কবিতাত পূৰ্বৰ ধ্ৰুপদী ৰীতিৰ ধৰা বন্ধা ভাষাৰ ঠাইত চহা জীৱনৰ সহজ-সৰল ভাষাই স্থান ল'লে। কিন্তু সময়ৰ পৰিৱৰ্তনে কবিতাৰ ৰূপ-ৰস, ভাব-ভাষাৰ ক্ষেত্ৰলৈ যথেষ্ট পৰিৱৰ্তন আনিলে। নগৰীয়া যান্ত্ৰিক জীৱন, ঈশ্বৰ আৰু প্ৰথাগত ধর্মত অনাস্থা, যুগ সংশয় আৰু সংকট, বিজ্ঞানৰ সামগ্ৰিক প্ৰভাৱ, নৈতিক অৱক্ষয়ৰ প্ৰভাৱ, জটিল জীৱন যন্ত্ৰণা আদি বিষয়বোৰে যেতিয়া আধুনিক কবিতাত ঠাই পাবলৈ ধৰিলে, তেতিয়াই কবিতাই নিজৰ ভাব আৰু ভাষাৰ ৰূপ সলনি কৰিবলৈ একপ্ৰকাৰ বাধ্য হৈ পৰিল। শব্দ চয়ন, বাক্য গঠন, ছন্দ, যতি, পর্ব সকলোতে এই জটিল মানসিকতাৰ প্ৰকাশ ঘটিল। লাহে লাহে কবিতাত প্ৰতীক আৰু চিত্ৰকল্পই স্থান লাভ কৰিলে।

পুৰণি কবিসকলৰ বিপৰীতে আধুনিক কবিসকলে উৎকৃষ্ট শব্দৰ মায়াজালত নোসোমাই কলমৰ আগেদি ওলাই অহা উপযুক্ত শব্দ এটিকহে অধিক সমাদৰ কৰিছিল। আধুনিক কবিতাৰ হিউম, এজৰা পাউণ্ড আদি কবিসকলে অৱক্ষয়ধর্মী ৰোমাণ্টিক শব্দচয়ন পদ্ধতিৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ ঘোষণা কৰিছিল। উপেন্দ্ৰনাথ শর্মাই *কবিতাৰ ভাষা আৰু অন্যান্য প্ৰবন্ধ* শীর্ষক গ্ৰন্থত এই সন্দর্ভত উল্লেখ কৰিছে— "তেওঁলোকে যথাযথতা (precision) আৰু কঠিন আৰু শুকান ৰেখাচিত্ৰৰ আদর্শ আগত ৰাখিছিল। কবিতাই সঠিক (exact) শব্দটো বিচাৰি উলিয়াব লাগিব, অপেক্ষাকৃতভাৱে সঠিক হ'লেও নহ'ব। আলংকাৰিক শব্দ বর্জন কৰিব লাগিব। নতুন ছন্দৰো অৱতাৰণা কৰিব লাগিব। চিত্ৰকল্প নিখুঁত খুঁতি-নাতিৰ সৈতে খোদাই কৰিব লাগিব। সাধাৰণীকৃত ভাষা পৰিত্যাগ কৰিব লাগিব। নতুন কবিতা হ'ব কঠিন আৰু সুস্পষ্ট।" চিত্ৰকল্পবাদী চিন্তা-চর্চাৰ বিৰুদ্ধভাৱ পোষণ কৰা ব্যক্তিসকলে এই নতুন কবিতাত আৱেগ-অনুভূতিৰ অভাৱ অনুভৱ কৰিছে যদিও চিত্ৰকল্পবাদে কৰা পৰীক্ষা-নিৰীক্ষা আধুনিক কাব্য ভাষা সংগঠনৰ ক্ষেত্ৰত এক মাইলৰ খুঁটি স্বৰূপ বুলিব পাৰি।

কবিৰ অনুভূতিৰ আনন্দ, বিষণ্ণতা আদিৰ লগে লগে কবিতাৰ ভাষাই বৰণ সলায়। কবিতাৰ ভাষা বুলিলেই লয়যুক্ত আৰু ছন্দস্পন্দনযুক্ত ভাষা যেন লাগিলেও আধুনিক কবিতা কেতিয়াবা গদ্যৰ নামান্তৰ মাথোন। উদাহৰণস্বৰূপে—

তুমি স্বপ্ন নে গীত? তুমি ফুল নে সুৰভি? তুমি
কেনেকৈ আহি অদৃশ্য হৈ যোৱা? সকলো
আৱৰণৰ আঁৰত বিচাৰি ফুৰিছোঁ তোমাক অবিৰাম।
ক'ত আছা— ক'ত আছা তুমি? (নগেন শইকীয়া ঃ মিতভাষ)

উকা চকুত এইখিনি গদ্য হ'লেও একেবাৰে ঠৰঙা গদ্য নহয়। পাতৰ আঁৰৰ কলিৰ দৰে ইয়াত কবিতাৰ ছন্দ আৰু লয়ে কাব্যিক মাধুৰী দান কৰিছে।

ইংগিতময়তা কবিতাৰ ভাষাৰ অন্যতম আকর্ষণীয় শক্তি। কবিসকলে কোনো এটা কথা পোনে পোনে কোৱাতকৈ তাৰ ইংগিত দিবলৈহে ভাল পায়। কবিতাৰ নির্মাণত নাটকৰ দৰে সংলাপধর্মী ভাষাও ব্যৱহৃত হৈ আহিছে। এনে ধৰণৰ ভাষাৰ কাৰণে কবিতাই নাট্যধর্মী গুণ অব্যাহত ৰাখি আহিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

মোৰে শপত, তুমি যিদিনা উলটি আহিবা
মোক আগতীয়াকৈ জনাবলৈ নাপাহৰিবা
মই ভোগদৈয়েদি ভটিয়াই গৈ
বুঢ়া লুইতৰ বুকুৰ পৰা তোমাক ৰিঙিয়াই মাতিম (হেম বৰুৱা ঃ মমতাৰ চিঠি)

কবিতাৰ ভাষাই অনুভৱৰ দুৱাৰেৰে মানুহৰ হৃদয়ত প্ৰৱেশ কৰে। সেয়ে বিষয়বস্তু উপযোগী ভাষা নির্মাণ সকলো কবিৰে এক মহৎ কর্তব্য হোৱা উচিত।

জানি থোৱা ভাল

লোপা বৰুৱাই *আধুনিক অসমীয়া কবিতাত প্রতীক আৰু চিত্রকল্প* শীর্ষক গ্রন্থত উল্লেখ কৰিছে যে যুগৰ দেওনা অতিক্রম কৰি কবিতাত ব্যৱহাৰ হৈ অহা ভাষাৰ বিভিন্ন ৰূপক এনেদৰে ভাগ কৰিব পৰা যায়— (1) ছন্দোৱদ্ধ ভাষা (2) আলংকাৰিক ভাষা (3) গীতিধর্মী ভাষা (4) প্রতীকধর্মী ভাষা (5) ইংগিতধর্মী ভাষা (6) চিত্রধর্মী ভাষা।

৭.৫ কবিতাৰ সাৰবস্তু

কবিতাৰ সাৰবস্তু সম্পর্কীয় নানান আলোচনা প্রাচ্য আলংকাৰিকসকলৰ আলোচনাত উত্থাপিত হৈছে। কাব্যৰ আত্মা কি, সেই কথাৰ নিৰলস অন্বেষণেই অলংকাৰ শাস্ত্ৰৰ মূল উপজীব্য। পাশ্চাত্যৰ নন্দনতত্ত্ববিদসকলেও কবিতাৰ সাৰবস্তু সম্পর্কে নানান মত দাঙি ধৰিছে। প্রাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ এইসকল চিন্তাবিদৰ মতৰ আধাৰত কবিতাৰ সাৰবস্তু সম্পর্কে তলত আলোচনা কৰিবলৈ প্রয়াস কৰা হ'ল।

৭.৫.১ অনুভূতি আৰু কল্পনাৰ সংযোগ

অনুভূতি আৰু কল্পনা সকলো কলাৰে উপাদান হ'লেও কবিতাৰ ক্ষেত্রত ইয়াৰ গুৰুত্ব অপৰিহার্য। এই দুটা মুখ্য উপাদানৰ অবিহনে কোনো কবিতা সৃষ্টি হ'ব নোৱাৰে। কল্পনা হ'ল কবিতাৰ চিৰকালৰ লগৰী আৰু কবি-কল্পনাৰ কোনো পৰিসীমা নাই। কল্পনা আৰু অনুভূতিৰ জৰিয়তে মানুহৰ চকুত সাধাৰণ যেন লগা কথা বা বিষয়কো অসাধাৰণ কৰি কবিয়ে কবিতাত মূর্ত কৰি তোলে। কবিৰ মনৰ তীব্র অনুভূতিৰ লগত পাঠকৰ

হৃদয়ৰ যোগসূত্ৰ ঘটাবলৈ কল্পনাৰ আৱশ্যক। ৱর্ডছৱর্থৰ মতে অনুভূতিৰ তীব্ৰতাই কবিতা সৃষ্টিৰ ঘাই কথা (Poetry is the spontaneous overflow of powerful feelings)। কবি মনৰ ভাবকল্পনাই যেতিয়া আৱেগ-অনুভূতিৰে ৰঞ্জিত হৈ উপযুক্ত শব্দসম্ভাৰৰ জৰিয়তে পাঠকৰ মন প্ৰাণ চুই যায় তাকে কবিতা আখ্যা দিব পাৰি।

সৃজনীশীল কল্পনা যাক ইংৰাজীত Creative imagination বুলি কোৱা হয়, সি কবি প্ৰতিভাৰ এক বিশেষ শক্তিস্বৰূপ। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত Fancy বুলিও প্ৰায় সমাৰ্থক এটি শব্দ আছে। কিন্তু Imagination আৰু Fancy ৰ মাজত তুলনা কৰা নানা উক্তি কবিসমাজত পোৱা যায়। এল. হাণ্টৰ মতে "Fancy is childlike and sportive. She chases butterflies, while her sister (imagination) takes flight with angel." অৰ্থাৎ— ইয়াত Fancy তকৈ কল্পনাক ওপৰত আসন দিয়া হৈছে। Fancy হ'ল এক ধৰণৰ চঞ্চল কল্পনা য'ত কিছু পৰিমাণে বাস্তৱ চেতনাৰ অভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। সৃজনী কল্পনাৰ ক্ষমতা হ'ল অসাধাৰণ যাৰ জৰিয়তে কবিয়ে কোনো বিষয়ৰ চিত্ৰ অংকন কৰি পাঠকৰ ভাবজগতত হিল্লোল তুলিবলৈ সক্ষম হয়।

শ্যেলীয়ে কবিতাক "কল্পনাৰ প্ৰকাশ" বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছে। জন ৰাস্কিনে কোৱা মতে কল্পনাৰ তিনিটা কাম আছে— অন্তঃপ্ৰৱেশ (Penetration), সাহচৰ্য (Association) আৰু চিন্তা (Contemplation)। এইদৰে কল্পনাক নানান কবি-সমালোচকে বিচাৰ কৰি তাৰ ৰং-ৰূপৰ মূল্যায়ন কৰিছে। কিন্তু যিয়েই নহওক কবিতাত কল্পনাৰ আৱশ্যকীয়তা কোনেও নুই কৰিব নোৱাৰে। কবিতাৰ উদ্দেশ্য হ'ল মানুহৰ মনত সৌন্দৰ্যবোধৰ সৃষ্টি কৰি আনন্দ দান কৰা। এই সৌন্দৰ্যমণ্ডিত আনন্দৰ (Aesthetic pleasure) কাৰণে কল্পনা আৰু অনুভূতিৰ নিতান্তই প্ৰয়োজন। আৱেগ অনুভূতিৰ ফলত ভাব-কল্পনাই ক্ৰিয়া কৰি বিষয়বস্তুক অনন্য ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ Fancy আৰু কল্পনাৰ মাজত কিবা পাৰ্থক্য বিচাৰি পোৱা যায়নে? চমুকৈ লিখক।

৭.৫.২ অলংকাৰ

কাব্যত অলংকাৰে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। সংস্কৃত 'অলম্' শব্দৰ পৰাই 'অলংকাৰ' শব্দৰ উৎপত্তি হৈছে। প্ৰাচীন আলংকাৰিকসকলে অলংকাৰ শব্দটি দুই ধৰণৰ অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰিছে। প্ৰথম ধাৰণা মতে পৰ্যাপ্তি বা যথেষ্ট আৰু দ্বিতীয় অৰ্থ মতে ভূষণ। অৰ্থাৎ— কাব্য আৰু সাহিত্যক যাৰ দ্বাৰা ভূষিত বা অলংকৃত কৰা হয় সিয়েই অলংকাৰ। অলংকাৰ কবিতাৰ সম্পদ অথচ ঘৰুৱা মাত-কথাতো অলংকাৰ ব্যৱহৃত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে "সীতাৰ মুখখন জোনৰ নিচিনা ধুনীয়া" বুলি

কোৱাৰ লগে লগে ই শ্ৰোতাৰ মনলৈ এক পৰ্যাপ্তিৰ ধাৰণা আনে। "সীতাৰ মুখখন ধুনীয়া" বুলি কোৱা হ'লেই হয়তো বাক্যশাৰী সম্পূৰ্ণ হ'লহেঁতেন; কিন্তু মুখখনক জোনটোৰ লগত তুলনা কৰাৰ লগে লগে মুখৰ সৌন্দৰ্যৰ বোধ অধিক স্পষ্টতৰ আৰু তীব্ৰতৰ হৈ উঠিল। এই অতিৰিক্ত সৌন্দৰ্য নিৰ্মাণেই অলংকাৰ। অৰ্থাৎ— কাব্যৰ শোভাকাৰক যিবোৰ উপাদানে বাক্য একোটা শ্ৰুতিমধুৰ কৰে আৰু অৰ্থবৈচিত্ৰ্য সৃষ্টি কৰি সজাই তোলে তাকে অলংকাৰ বোলে। আলংকাৰিক ভামহ আৰু দণ্ডীৰ মতে অলংকাৰৰ ওপৰতে কাব্যৰ বৈশিষ্ট্য নিৰ্ভৰ কৰে। ভামহৰ মতে—

ৰূপকাদিৰলঙ্কাৰ - স্তস্যানৈৰ্ব্বহুধোদিত ঃ।
ন কান্তমপি নিভূষং বিভাতি ৰমণীমুখম্।। (*ভামহালঙ্কাৰঃ* 10û13)

অৰ্থাৎ—বিচিত্ৰ সাজ-পাৰ আৰু প্ৰসাধনৰ যোগেদি সুন্দৰী ৰমণী এগৰাকীৰ সৌন্দৰ্য উজ্জ্বলতৰ হৈ প্ৰকাশ পোৱাৰ দৰে কাব্য সুন্দৰীৰ সৌন্দৰ্যও উপমা, ৰূপক আদি অলংকাৰৰ জৰিয়তে অধিক বৃদ্ধি পায়। ভামহে আকৌ কৈছে যে "বক্ৰাভিধেয়া শব্দোক্তিষ্টি বাচামলংকৃতিঃ।" অৰ্থাৎ — কবিয়ে মনৰ জোখাৰে নিজৰ মনৰ বক্তব্য প্ৰকাশ কৰিবৰ বাবে যি বক্ৰতাপূৰ্ণ শব্দকৌশল ব্যৱহাৰ কৰে, সেয়েই হৈছে কাব্যৰ অলংকাৰ। কাব্যত অলংকাৰৰ প্ৰয়োজনীয়তালৈ লক্ষ্য ৰাখি আচাৰ্য বামনে কৈছে— "কাব্যংগ্ৰাহ্যমলংকাৰাৎ" অৰ্থাৎ— কাব্যত অলংকাৰ থকাৰ বাবেই তাক কাব্যৰূপে গ্ৰহণ কৰা হয়। আনহাতে তেওঁ পুনৰ কৈছে— "সৌন্দৰ্যমলংকাৰঃ।" অৰ্থাৎ— সৌন্দৰ্যই অলংকাৰ। এই সৌন্দৰ্য দোষহীনতা, গুণযোগ আৰু অলংকাৰৰ সমাৱেশত কাব্যত প্ৰকাশিত হয়।

মুঠৰ ওপৰত কাব্যত বৰ্ণনীয় বিষয়ক অধিক স্পষ্ট কৰি কাব্যৰ ৰমণীয়তা বৃদ্ধিৰ বাবে আৰু ৰসসৃষ্টিৰ কাৰণেও অলংকাৰৰ প্ৰয়োজন আছে। অলংকাৰক প্ৰধানকৈ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি— শব্দালংকাৰ আৰু অৰ্থালংকাৰ। যি অলংকাৰ সম্পূৰ্ণভাৱে শব্দৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল সেয়ে হ'ল শব্দালংকাৰ। ধ্বনিৰ আশ্ৰয়ত শব্দালংকাৰ আৰু অৰ্থৰ আশ্ৰয়ত অৰ্থালংকাৰ গঢ় লৈ উঠে। শব্দালংকাৰক অনুপ্ৰাস, যমক, শ্লেষ, পুনৰোক্তবদাভাস আৰু বক্ৰোক্তি আদি ভাগত ভগাব পাৰি। অৰ্থালংকাৰকো সাদৃশ্যমূলক, বিৰোধমূলক, শৃংখলামূলক, ন্যায়মূলক, গূঢ়ার্থমূলক আদি শ্ৰেণীত বিভক্ত কৰা হৈছে। এইকেইটা শ্ৰেণীকো আকৌ বিভিন্ন উপশ্ৰেণীত বিভক্ত কৰিব পৰা যায়।

কবিতাত অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ আলোচনা কৰিলে দেখা যায় যে, অতি প্ৰাচীন কালৰ পৰাই উপমা, ৰূপক, সমাসোক্তি, উৎপ্ৰেক্ষা আদি অলেখ অলংকাৰে কবিতাৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধিত নানা প্ৰকাৰে সহায় কৰি আহিছে। কবিতাতো এই অলংকাৰসমূহৰ প্ৰয়োগ লক্ষণীয়। উদাহৰণস্বৰূপে

নিয়ৰ মুকুতা পিন্ধি হেঙুলী আঁচল মেলি
ঊষা আহে সোণালী ৰথত।

নিশাৰ ওৰণি ঠেলি অৰুণে মিচিকি হাঁহে
প্ৰকৃতিৰ ৰূপহী বনত।। (নলিনীবালা দেৱী ঃ *পৰমতৃষ্ণা*)

উক্ত কবিতাফাঁকিত 'ঊষা' আৰু 'অৰুণ' উপমেয় আৰু দুয়োটাই নিৰ্জীৱ পদাৰ্থ। কিন্তু কবিতাফাঁকিত 'ঊষা' আৰু 'অৰুণ'ক চেতন বস্তুৰ দৰে কাৰ্য কৰা দেখুওৱা হৈছে। ফলত তাত সমাসোক্তি অলংকাৰৰ সৃষ্টি হৈছে। আকৌ—

মোৰ এই হিয়াখনি জেতুকা পাতৰ দৰে
সেউজীয়া বননিৰ বৰণেৰে ঢকা। (যতীন্দ্ৰনাথ দুৱৰা)

এই কবিতাফাঁকিত কবিয়ে তেওঁৰ হিয়া বা অন্তৰখনিৰ ভাব বস্তুটোক দৃশ্যমান ৰূপ দিবলৈ গৈ তাক জেতুকা পাতৰ লগত তুলনা কৰিছে। এই উপমা অলংকাৰৰ সাৰ্থক প্ৰয়োগে কবিতাফাঁকিৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধিত যথেষ্ট অৰিহণা যোগাইছে।

এইদৰে কবিতা এটাৰ ৰমণীয়তা বৃদ্ধিত অলংকাৰে বিশেষ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে।

জানি থোৱা ভাল

উপমা শব্দৰ সাধাৰণ অৰ্থ হ'ল তুলনা। দুটা ভিন্ন জাতিৰ বস্তুৰ মাজত কোনো সমানধৰ্ম বা গুণৰ হেতু সাদৃশ্য কল্পনা কৰিলে যি অলংকাৰৰ সৃষ্টি হয় তাকে উপমা অলংকাৰ বোলে।

৭.৫.৩ ৰস

কাব্যত ৰসৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে প্ৰাচ্য আলংকাৰিকসকলে বিভিন্ন মত পোষণ কৰিছে। সাধাৰণভাৱে ৰস শব্দই জুলীয়া পদাৰ্থ, 'ৰসিত' বা আস্বাদিত অৰ্থ নিৰূপণ কৰে। বিশ্বনাথ কবিৰাজে *সাহিত্য দৰ্পণ*ত উল্লেখ কৰিছে— "ৰস্যতে ইতি ৰসঃ"; অৰ্থাৎ— যিটো ৰসিত বা আস্বাদিত হয় সিয়েই ৰস। *ঋগ্বেদ*ত ৰস শব্দই জুলীয়া বস্তু বুজাইছিল যদিও উপনিষদত ৰসৰ অৰ্থৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিল। *তৈত্তিৰীয় উপনিষদ*ত আছে— "ৰসো ৱৈ সঃ ৰসং হ্যেৱায়ং লব্ধা আনন্দিভৱতি"; অৰ্থাৎ— ৰস মানে আনন্দ। কাব্যত ৰস শব্দই সৌন্দৰ্যবোধৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা মনৰ এটা অতিজাগতিক আনন্দময় অৱস্থাক বুজায়। কবিতা এটা পঢ়ি বা অনুভৱ কৰি কবি আৰু পাঠকৰ মনত যি আনন্দ-অনুভূতিৰ সৃষ্টি হয়, সি কেৱল মনৰ লগতহে জড়িত; সি বাস্তৱ অৰ্থাৎ লৌকিক নহয়, অলৌকিক। কাব্য পাঠৰ পৰা পাঠকৰ অন্তৰত সৃষ্ট এই অলৌকিক আনন্দময় অনুভূতিয়েই ৰস। সকলোবোৰ কলাৰ দৰে কবিতাৰো প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য মানুহৰ মনত সৌন্দৰ্যবোধৰ সৃষ্টি কৰি বিমল আনন্দ প্ৰদান কৰা আৰু ৰস যেন এই আনন্দৰে অন্য এটি নাম। অৰ্থাৎ এই আনন্দসৃষ্টিৰ দ্বাৰাই কবি এগৰাকীয়ে কবিতাত ৰসসৃষ্টি কৰে। বিখ্যাত আলংকাৰিক মম্মট ভট্টই *কাব্য প্ৰকাশ* গ্ৰন্থত মন্তব্য কৰিছে— কাব্যৰ পৰা কবিৰ যশস্যা লাভ হয়, পাঠকে সাংসাৰিক জীৱনৰ লাগতিয়াল কৰ্তব্যৰ সম্ভেদ পায়, অমংগল নাশ হয়, বিমল

আনন্দৰ উদ্ভৱ হয় আৰু প্ৰিয়তমা পত্নীৰ মধুৰ বচনৰ উপদেশৰ দৰে তত্ত্বজ্ঞান লাভ হয়। মম্মট ভট্টই উল্লেখ কৰা প্ৰথম তিনিটা প্ৰকাৰ্য সাহিত্যৰ সকলোবোৰ দিশৰ ক্ষেত্ৰতে প্ৰযোজ্য। কিন্তু বিমল আনন্দ লাভ কেৱল কবিতাৰ জৰিয়তেহে সম্ভৱ হয়। এই পৰমানন্দ লাভ কাৰ্যটিতে ৰসসৃষ্টিৰ কথা লুকাই আছে। কাব্যৰ অতি মূল্যবান উপকৰণ এই ৰসৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে লক্ষ্য ৰাখি বিশ্বনাথ কবিৰাজে কৈছে— "বাক্যং ৰসাত্মকং কাব্যম্।" অৰ্থাৎ — যি বাক্যৰ ৰসেই আত্মা বা ৰসেৰে পৰিপূৰ্ণ যি বাক্য সিয়ে কাব্য। ধ্বনিবাদৰ প্ৰৱৰ্তক আনন্দবৰ্ধনেও কাব্যৰ আটাইতকৈ সাৰবস্তুটো ৰস বুলি উল্লেখ কৰিছে।

কেৱল শিল্পবস্তুৰ মাধ্যমত অভিব্যক্ত ভাবৰ ৰূপান্তৰকহে ৰস বুলিব পাৰি। উদাহৰণস্বৰূপে লৌকিক জগতত কিবা বাহ্যিক কাৰণত এগৰাকী ব্যক্তিৰ অন্তৰত শোকৰভাৱ জাগি উঠিলে তেওঁ শোকাৰ্ত হৈ পৰে আৰু তেওঁৰ সেই শোকে আন দহজনৰ মনতো শোকৰ ভাৱ জগাই তুলিব পাৰে। কিন্তু সেই শোক কৰুণ ৰসলৈ পৰিণত নহয়। কিন্তু কবিয়ে যেতিয়া কবিতাৰ মাধ্যমেৰে সেই শোকৰেই ৰূপ ফুটাই তোলে তেতিয়াই ই ৰসলৈ পৰিণত হয়।

কবিতাত ৰসসৃষ্টি হ'বৰ বাবে কিছুমান ভাব আধাৰৰূপে থাকিব লাগিব। এই ভাববোৰেই হ'ল স্থায়ীভাব। স্থায়ী ভাব প্ৰধানকৈ নবিধ— ৰতি, হাস, শোক, ক্ৰোধ, উৎসাহ, ভয়, জুগুপ্সা আৰু শম। কাব্যত সাধাৰণতে বিভাৱ, অনুভাৱ আৰু সঞ্চাৰী ভাবৰ সংযোগত ৰসৰ নিষ্পত্তি হয়। এই বিষয়ে ইতিমধ্যে এইখন পাঠ্যবিষয়তে আপুনি অধ্যয়ন কৰি আহিছে। অতি পুৰণি কালৰ পৰা ভাৰতীয় কবিতাত বিভিন্ন ৰসৰ প্ৰাধান্য লক্ষ্য কৰা যায়। প্ৰাচীন অসমীয়া কবিতাতো শৃংগাৰ কৰুণ, হাস্য, ৰৌদ্ৰ আদি ৰসৰ সাৰ্থক প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে—

ধৰমাৰ বুলি সেনা কৰে কোলাহল
ঘোৰায়ে হ্ৰেমনি পাৰে চিহৰে দন্তাল
বাদ্যভণ্ড আন্দোল কৰ্ণত হানে তাল।
নসহে পৃথিৰী ঘনে যায় ভূমিচাল।।
হেন চমৎকাৰে ৰুক্মৰীৰ খেদি যায়
চতুৰ্ভিতি বেঢ়িয়া কটকে দেই হাই। (শংকৰদেৱ ঃ *ৰুক্মিণী হৰণ কাব্য*)

উপৰোক্ত কবিতাফাঁকিত বীৰৰসৰ প্ৰয়োগ মন কৰিবলগীয়া। নতুন কবিতাতো আশাবাদৰ প্ৰতীকী প্ৰকাশেৰে বীৰৰসৰ বিচিত্ৰ প্ৰকাশ দেখা যায়। যেনে—

কমৰেড, বুকুখন বিষাইছে, বন্দুকটো উম দি
বুকুতে থাকক, আঁতৰাই নিনিবা, লাগিলে
তৰ্জনি আঙুলিটো মোৰ ট্ৰিগাৰত থোৱা,
বন্দুকৰ নলেৰে জ্বলক অবিৰাম বিজুলী,
ৰাতিটো পাৰ হৈ গ'লে আমাৰ আৰু ভয়

কি? নলেগলে লগ লাগি পামগৈ ফৰকাল
বেলতলাৰ পথাৰ। (হীৰেন ভট্টাচার্য ঃ *মোৰ আৰু পৃথিৱীৰ*)

নতুন কবিতাত চিত্রকল্প, প্রতীক আদিয়ে ন ন ৰূপত ভুমুকি মাৰিছে। সেয়ে এনে কবিতাত প্রাচীন আর্হিৰ ৰসৰ প্রকাশ নিবিচৰাই ভাল। তথাপিও এনে কবিতাতো ন ন ধৰণে ৰসৰ সঞ্চাৰ ঘটা দেখা যায়।

৭.৫.৪ ধ্বনি

কবিতাৰ জগতত ধ্বনি শব্দটো যথেষ্ট তাৎপর্যপূর্ণ। কবিতাত ৰসসৃষ্টিৰ দ্বাৰাই আনন্দৰ যোগান ধৰা হয়। কবিতাত শব্দ একোটাৰ আঁৰত থকা অর্থসমূহ যেতিয়া পাঠকে উপলব্ধি কৰে তেতিয়া এক অলৌকিক ৰসানুভূতিত তেওঁৰ মন প্রাণ চমৎকৃত হৈ পৰে। সৰল অর্থতকৈ অতিৰিক্ত যি বোধে এই চমৎকাৰিত্বৰ সৃষ্টি কৰে সেয়ে হৈছে ধ্বনি। ধ্বনিকাৰ আনন্দবর্ধনে তেওঁৰ *ধ্বন্যালোক* গ্রন্থত ধ্বনিকেই কাব্যৰ আত্মা বুলি কৈছে। তেওঁ কৈছে — "কাব্যস্যাত্মা ধ্বনিৰীতি।" মম্মট ভট্টইও *কাব্যপ্রকাশ* গ্রন্থত ধ্বনিবাদৰ প্রাধান্য প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ বিশেষ চেষ্টা চলাইছিল। মম্মট ভট্টই স্পষ্ট ৰূপে ব্যক্ত কৰিছে যে যিদৰে হাজাৰ অংগ সৌষ্ঠৱ থাকিলেও প্রাণহীন দেহত সৌন্দর্য বা লাৱণ্য নাথাকে সেইদৰে কাব্যত নানা গুণ-ৰীতি অলংকাৰাদিৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটিলেও তাত যদি ধ্বনিৰূপ প্রাণ নাথাকে তেনেহ'লে সেই কাব্যত সৌন্দর্য পৰিস্ফুট হৈ উঠিব নোৱাৰে। ধ্বনিৰ ওপৰত গুৰুত্ব দি ধ্বনিবাদীসকলে কাব্যৰ তিনিটা ৰূপ নির্ধাৰণ কৰিছে। যেনে— চিত্রকাব্য, গুণীভূত ব্যংগকাব্য আৰু ধ্বনিকাব্য। এই তিনিবিধ কাব্যৰ ভিতৰত ধ্বনিবাদীসকলে ধ্বনিকাব্যকেই উত্তম কাব্য বুলি স্বীকাৰ কৰিছে। কাৰণ উত্তম কাব্যত ব্যংগ্যার্থটোৱহে একমাত্র প্রাধান্য থাকে অর্থাৎ বাচ্যার্থ আৰু লক্ষ্যার্থ গৌণভাবে থাকি ব্যংগ্যার্থটোক অভিব্যক্ত কৰে। এই বিষয়ে ইতিমধ্যে আপুনি এই পাঠ্যবিষয়ৰে আগৰ অধ্যায়ত অধ্যয়ন কৰি আহিছে।

৭.৫.৫ চিত্রকল্প

কবিতাৰ এক অন্যতম মনোৰম উপকৰণ হ'ল চিত্রকল্প। চিত্রকল্প শব্দটোৰ আক্ষৰিক অর্থ হ'ল ছবিৰ নিচিনা। মনৰ চকুৰে দেখা পোৱা ছবিয়েই চিত্রকল্প। কবিৰ মনৰ বিমূর্ত ধাৰণাক পাঠকৰ চকুৰ আগত উদ্ভাষিত কৰি তুলিবৰ বাবেই কবিতাত চিত্রকল্পৰ প্রয়োজন। পশ্চিমীয়া সাহিত্যৰ 'ইমেজ' শব্দৰ সমার্থক ৰূপে আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যত 'চিত্রকল্প' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হয়। টি ই হিউম আছিল চিত্রকল্পবাদী আন্দোলনৰ প্রথমগৰাকী চিন্তানায়ক। এইগৰাকী ইংৰাজ কবিয়ে 'পয়েটছ ক্লাব' নামৰ অনুষ্ঠান এটাৰ অবৈতনিক সচিব হিচাপে 1909 চনত এখন প্রচাৰ পুস্তিকা উলিয়ায় আৰু পুস্তিকাখনতে তেওঁৰ 'অটম' আৰু 'এ চিটি চানচেট্' নামৰ দুটা চিত্রকল্পবাদী কবিতা প্রকাশ পায়। এই

আন্দোলনৰ অন্যতম প্ৰচাৰক মাৰ্কিন কবি এজৰা পাউণ্ডে 1912 চন মানতে 'ইমাজিষ্ট' (Imagist) শব্দটোৰ প্ৰয়োগ কৰে আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী কালত তেওঁ *দে'জ ইমাজিষ্ট* (1914) নামৰ কাব্য সংকলন এখনিৰ সম্পাদনা কৰে। 1912 চনত পাউণ্ডৰ নেতৃত্বত গঢ় লোৱা চিত্ৰকল্পবাদে ক্ৰমে ক্ৰমে বিশ্বৰ আন আন ঠাইৰ কবিসকলৰ হাতত সমাদৃত হৈছিল। চিত্ৰকল্পবাদী আন্দোলনত চিত্ৰকল্পই কবিতাৰ মূলবস্তু ৰূপে পৰিগণিত হৈছিল। এই আন্দোলনে কবিতাক এক নিৰ্দিষ্ট ৰীতিৰ মাজত আৱদ্ধ কৰি বান্ধি পেলাব বিচাৰিছিল। অস্পষ্ট শব্দ বৰ্জন, প্ৰকাশভংগীক যিমান দূৰ সম্ভৱত দৃঢ়, সংযত, কৰি কবিতাত যথাযথ শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰাত তেওঁলোকে অধিক গুৰুত্ব দিছিল। কবিতাৰ পৰা ৰোমাণ্টিক উচ্ছ্বাস ক্ৰমে আঁতৰি গৈছিল। যদিও এই আন্দোলন দীৰ্ঘস্থায়ী নহ'ল তথাপিও এই কালত ৰচিত কবিতাই পিছৰ কালৰ কবিৰ বাবে চিত্ৰকল্প প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত এক বাট দেখুৱাইছিল।

কবিতাৰ চিত্ৰকল্পই কবিৰ অনুভূতি আৰু ইচ্ছাৰ মাজত এক শক্তিশালী সেঁতুৰ সৃষ্টি কৰে। সেয়ে কৰবী ডেকা হাজৰিকাই *কবিতাৰ ৰূপছায়া* গ্ৰন্থত লিখিছে— "চিত্ৰকল্পৰ মাজত চিন্তা, অৰ্থ আৰু উপলব্ধিৰ নিবিড় প্ৰকাশে কোনো কথা প্ৰকাশ কৰাৰ বাহিৰেও এক সামগ্ৰিক ৰহস্যময়তাৰ সৃষ্টি কৰে। এই ৰহস্যময়তাতে নিৰ্ভৰ কৰে কবিতাৰ সৌন্দৰ্য।"

স্কেলটন, ফাৰ্লং আৰু মেক্‌লিছ প্ৰমুখ্যে ইউৰোপীয় সমালোচকসকলৰ মতে চিত্ৰকল্প বহু প্ৰকাৰৰ হ'ব পাৰে। দৰ্পণ চিত্ৰকল্প মূলতঃ দৰ্শনেন্দ্ৰিয়ৰ বিষয়। চকুৰে দেখি যি বুজা যায় তাৰ উপলব্ধিয়েই এনে চিত্ৰকল্পত ফুটি উঠে। হেৰাই যোৱাৰ পাছতো আগৰ ঠাইতে থকাৰ অনুভূতি হ'ল উত্তৰ চিত্ৰকল্পৰ মূল উপকৰণ। তৃতীয়বিধ চিত্ৰকল্প হ'ল স্মৃতি চিত্ৰকল্প। ই হ'ল পাৰ হৈ যোৱা অনুভৱৰ ভিত্তিত আঁকা ছবি।

অসমীয়া কবিতাতো চিত্ৰকল্পৰ বহুল প্ৰয়োগে কবিতাক এক অনন্য সৌন্দৰ্য প্ৰদান কৰিছে। নৱকান্ত বৰুৱা, মহেন্দ্ৰ বৰা, কেশৱ মহন্ত, বীৰেশ্বৰ বৰুৱা, নীলমণি ফুকন, হীৰেন ভট্টাচাৰ্য আদি কবিসকলৰ উপৰি পৰৱৰ্তী কালৰ ৰবীন্দ্ৰ সৰকাৰ, নীলিম কুমাৰ, সমীৰ তাঁতী আদি কবিসকলৰ কবিতাত চিত্ৰকল্পই এক বিশেষ স্থান লাভ কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে কেশৱ মহন্তৰ 'আঘোণৰ কুঁৱলী'ত তলত দিয়া চিত্ৰকল্পটোৱে আঘোণক অধিক মনোগ্ৰাহী কৰি তুলিছে। সোণবৰণীয়া ধান আৰু দাৱনীৰ "ধান কটা কাঁচি"ৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰা তলৰ চিত্ৰকল্পটোৱে কবিতাটিক অধিক সুষমামণ্ডিত কৰি তুলিছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

কুঁৱলী নথকা হ'লে দেখিলোহেঁতেন বা
পতা সোণবৰণীয়া ধানৰ আঁচল
দেখিলোহেঁতেন বা লিহিৰি-লিহিৰি ঢেৰ
আঙুলিৰে মুঠি মৰা

কেছ কেছ, চিক-মিক, থৰ কাঁচিবোৰ
দেখিলোহেঁতেন বা খোপা বন্ধা মূৰবোৰ
ওপৰলে তুলিবৰ সময় নোপোৱা। (কেশৰ মহন্ত ঃ *আঘোণৰ কুঁৱলী*)

এনেধৰণৰ চিত্রকল্পৰ প্রয়োগে আঘোণৰ পথাৰৰ এখন স্পষ্ট ছবি আমাৰ চকুৰ আগত উদ্ভাসিত কৰি তোলে। ঠিক তেনেদৰে নৰকান্ত বৰুৱাৰ 'পলস' কবিতাটোত লোকজীৱনৰ পৰা আহৰিত চিত্রকল্পৰ সার্থক প্রয়োগ দেখা যায়।

কলঙ-কপিলী দিজুৰ পাৰত ককাদেউতাৰ হাড়
বুঢ়ী আইতাৰ কলিজাৰে গজে বন নহৰুৰ ফুল (নৰকান্ত বৰুৱা ঃ *পলস*)

মৃত জীৱৰ হাড়ৰ সাৰেৰে বন নহৰুৰ ফুল গজে বুলি আমাৰ সমাজত এটি বিশ্বাস আছে। সম্ভৱতঃ সেই কাৰণেই নৰকান্ত বৰুৱাই অতীতৰ সাৰুৱা জীৱনৰ ব্যঞ্জনা ফুটাই তুলিবলৈ কবিতাটিত এনেধৰণৰ চিত্রকল্পৰ প্রয়োগ কৰিছে।

এনেদৰে অসমীয়া কবিতাৰ জগতত প্রায়বোৰ কবিয়েই চিত্রকল্পৰ বহুল প্রয়োগ কৰিছে। আধুনিক কবিতাই চিত্রকল্পৰ বহুল প্রয়োগৰ ফলত একপ্রকাৰ জটিলতা লাভ কৰিছে বুলি কেতিয়াবা এটা অভিযোগো শুনা যায়। তথাপিও চিত্রকল্পৰ প্রয়োগে কবিতাত যি মনোহাৰিত্ব আৰু ৰমণীয়তাৰ সৃষ্টি কৰিছে, সি সদায়েই আদৰণীয়।

৭.৫.৬ প্রতীক

প্রতীক হ'ল কবিতাৰ জগতত এটা অতি চিৰপৰিচিত শব্দ। ইংৰাজী symbol শব্দৰ প্রতিশব্দৰূপে অসমীয়াত প্রতীক শব্দটো প্রয়োগ কৰা হয়; যাৰ অর্থ হ'ল সংকেত বা নিদর্শন। শব্দ একোটাই যেতিয়া তাৰ নির্দিষ্ট আক্ষৰিক অর্থতকৈ অধিক বৃহত্তৰ ব্যঞ্জনা আনি দিয়ে তেতিয়া তাকেই প্রতীক আখ্যা দিয়া হয়। অর্থাৎ — প্রতীকৰ আপাত অর্থ আৰু নিহিত অর্থ সদায় ব্যঞ্জনাময়। ফৰাছী কবি মার্লামেৰ শিষ্য হেনৰি দ্য ৰেনিয়াই প্রতীকৰ সংজ্ঞা দাঙি ধৰিবলৈ গৈ কৈছে— "Symbol is a comparison between the abstract and the concrete with one of the terms of comparison being merely suggests." প্রতীক হ'ল বিমূর্ত আৰু মূর্তৰ এক প্রকাৰ তুলনা, আৰু সেই তুলনাত যেই সেই এটা পক্ষ মাথোন ব্যঞ্জিতহে হয়। সাহিত্য তথা সকলো শিল্পকলা বহল অর্থত প্রতীকধর্মী। অতীজৰে পৰা সকলোদেশৰ শিল্প-সাহিত্যত প্রতীকৰ প্রয়োগ পৰিলক্ষিত হয়। কবিতাতো এই প্রতীকৰ ব্যৱহাৰে কবিতাক অধিক সৌন্দর্যমণ্ডিত কৰি তুলিছে। অসমীয়া সাহিত্যতো অতি পুৰণি কালৰ পৰা আনকি মৌখিক সাহিত্যসমূহতো, যেনে— বিহুগীত, বনগীত, দেহবিচাৰৰ গীত আদিত প্রতীকৰ বহুল প্রয়োগ চকুত পৰে। কিন্তু পৰম্পৰাগত কাব্যৰ প্রতীক আৰু আধুনিক কবিতাৰ প্রতীকৰ মাজত যথেষ্ট প্রভেদ আছে। আধুনিক কবিয়ে প্রতীকক কাব্যৰ মূল আত্মাৰূপে গ্রহণ কৰাৰ বিপৰীতে পৰম্পৰাগত কাব্যত প্রতীকক মাথোন অলংকাৰ

ৰূপেহে প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। এইখিনিতে প্ৰসংগক্ৰমে উল্লেখযোগ্য যে আধুনিক কবিতাক পৰিপুষ্ট কৰা সাহিত্যিক আন্দোলনসমূহৰ ভিতৰত প্ৰতীকবাদ অন্যতম। ঊনবিংশ শতাব্দীৰ শেষৰ ফালে ফ্ৰান্সত প্ৰতীকবাদী আন্দোলনৰ সূত্ৰপাত হয়। ফ্ৰান্সত উৎপত্তি হোৱা এই আন্দোলনৰ পৰিধি ক্ৰমে ইউৰোপ আৰু আমেৰিকাৰ আন দেশলৈও পৰিব্যাপ্ত হয় আৰু বোডলেয়াৰ, মাৰ্লামে, আৰ্থাৰ ৰাঁব আদি প্ৰতীকবাদী আন্দোলনৰ নেতৃস্থানীয় কবিসকলৰ হাতত প্ৰতীকৰ ব্যৱহাৰ তাৎপৰ্যমণ্ডিত হৈ উঠে।

প্ৰতীকবাদীসকলৰ মতে কবিতাই যিবোৰ বক্তব্য প্ৰকাশ কৰে সেই বক্তব্য পোনপটীয়া হোৱাতকৈ আওপকীয়া হোৱা উচিত। প্ৰতীকবাদৰ মূল বক্তব্য হ'ল আমি সততে দেখি থকা জগতখন প্ৰকৃততে বাস্তৱ জগত নহয়। এয়া হ'ল এক অদৃশ্য সৰ্বশক্তিমানৰ ৰহস্যময় প্ৰতীকী প্ৰকাশ। সেয়ে তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰিছিল সেই অসীম ৰহস্যময়তা প্ৰকাশৰ বাবে বুদ্ধিগ্ৰাহ্য উপায়ৰ পৰিৱৰ্তে ব্যঞ্জনাঘন প্ৰতীকৰহে প্ৰয়োজন অধিক। প্ৰতীকবাদৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম হ'ল শব্দৰ ধ্বনিময়তাৰ ওপৰত অধিক মনোযোগ দিয়া আৰু কাব্যক মূলতঃ সংগীতধৰ্মী কৰা। তেওঁলোকৰ মতে সংগীতৰ সমপৰ্যায়লৈ নিব পৰাতেই কবিতাৰ সাৰ্থকতা নিৰ্ভৰ কৰে। বোডলেয়াৰ প্ৰৱৰ্তিত প্ৰতীকবাদী ধাৰাটো ফ্ৰান্সত দুটা শাখাত বিভক্ত হয়। এটা শাখাত থাকে আৰ্থাৰ ৰাঁব, লাফোৰ্গ আদি কবিসকল আৰু আনটো শাখাত থাকে পল ভেলেৰী, ষ্টেফান মাৰ্লাম আদি।

প্ৰতীকবাদী কবি মাৰ্লামেৰ ধাৰণাত কাব্য হ'ল সংগীতৰ প্ৰতিৰূপ। শব্দৰ সংগীতময় মূৰ্ছনা তেওঁৰ কবিতাত সততে লক্ষ্য কৰা যায়। সংযত গীতিধৰ্মিতা, ব্যঞ্জনাপুষ্ট কবিতাকেই তেওঁ অবিমিশ্ৰ কাব্য বুলিছে। মাৰ্লামে কবিতাত এনে কিছুমান শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাৰ পোষকতা কৰিছিল যিবোৰৰ সুকীয়া আয়তন থাকে আৰু যিবোৰ এক সুৰ সমলয়ৰ সৃষ্টি কৰি পৰোক্ষভাৱে এক ভাবৰ পৰিমণ্ডলৰ সৃষ্টি কৰে। পল ভেলেৰীয়েও কবিতাত প্ৰতীকৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰু কবিতাত সাংগীতিক শব্দ চয়নৰ ওপৰত প্ৰাধান্য দিছে। আৰ্থাৰ ৰাঁৰই কবিতাত প্ৰতীকী শব্দৰ লগতে অভিজ্ঞতাৰ যথাযথ প্ৰকাশৰ বাবে নান্দনিক ৰহস্যৰ অনুসন্ধানৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰে। এইদৰে প্ৰতীকবাদৰ জৰিয়তে বিশ্বৰ আধুনিক কবিয়ে ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা তথা সূক্ষ্ম আৰু ৰহস্যময় ভাব-অনুভূতিক প্ৰতীকৰ মাধ্যমেৰে কাব্যৰূপ দিয়াৰ এটা পথ বিচাৰি পাইছিল। আৰ্থাৰ চিমনেচে *The Symbolist Movement in Literature* [1890] শীৰ্ষক গ্ৰন্থ প্ৰণয়ন কৰি এই আন্দোলনক ইংৰাজী সাহিত্যত জনপ্ৰিয় কৰি তোলে। এইখিনিতে এটা কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে আধুনিক অসমীয়া কবিতাত প্ৰতীকবাদী বুলি কোনো আন্দোলনৰ সূচনা হোৱা নাই। পাশ্চাত্য প্ৰতীকবাদী আন্দোলনৰ যথাৰ্থ প্ৰয়োগ অসমীয়া কবিতাত দেখা পোৱা নাযায় যদিও প্ৰায় কুৰি শতিকাৰ চল্লিছৰ দশকমানৰ পৰা অসমীয়া কবিসকলে পশ্চিমৰ প্ৰতীকবাদী কাব্যৰীতিক অনুসৰণ কৰি বিবিধ প্ৰতীকী ব্যঞ্জনাৰে কবিতাসমূহ সুসমৃদ্ধ কৰি তুলিছে। অসমীয়া সাহিত্যত হেম বৰুৱা, অমূল্য বৰুৱা, নৰকান্ত

বৰুৱা, অজিৎ বৰুৱা, ভবেন বৰুৱা, নীলমণি ফুকন আদি কবিসকলৰ উপৰি সাম্প্রতিক কালৰ কবিসকলৰ কবিতাত প্রতীকে এক বিশেষ ৰূপ লাভ কৰিছে।

উদাহৰণস্বৰূপে ঃ নৰকান্ত বৰুৱাৰ কবিতাত প্রতীকবাদী ধাৰা নিজস্ব দৃষ্টিভংগীৰে উজলি উঠিছে। 'ইয়াত নদী আছিল' বিভিন্ন প্রতীকেৰে সমৃদ্ধ তেওঁৰ এক অনুপম সৃষ্টি। এই কবিতাটোত কবিয়ে জীৱনৰ অৰক্ষয়ৰ চিত্রৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটাবলৈ 'মৰুভূমি', 'তামৰঙী এখন আকাশ', 'ফুট ছাই বৰণৰ পৃথিৱী' আদি বিভিন্ন প্রতীকী ভাষাৰ প্রয়োগ কৰিছে—

কিন্তু মৰুভূমি আহে,
লাহে লাহে মাহে মাহে বছৰে বছৰে
আঁহতৰ খোৰোঙত এপাহি কপৌ ফুল সোনকালে
গোপন ব্যাধিৰ দৰে লাহে লাহে মচি নিয়ে
প্রাণৰ যিমান ৰং, সেউজী সোণালী
আঁকি দিয়ে তামৰঙী এখন আকাশ আৰু
ফুটছাই বৰণৰ এখন পৃথিৱী। (নৰকান্ত বৰুৱা ঃ *ইয়াত নদী আছিল*)

এনেধৰণৰ প্রতীকৰ প্রয়োগে কবিতাটোক অধিক অর্থৱহ কৰি তুলিছে। সাম্প্রতিক কালতো অসমীয়া কবিতাক ৰসোত্তীর্ণ কৰাৰ ক্ষেত্রত প্রতীকৰ ব্যৱহাৰ লক্ষণীয়।

৭.৫.৭ ছন্দ ঃ ছন্দৰ প্রয়োজনীয়তা

ছন্দ শব্দৰ সাধাৰণ অর্থ সুষম। ই গতিশীলতাও বুজায়। কবিতাৰ ছন্দ বুলিলে সাধাৰণতে ধ্বনিবিন্যাসৰ সুষম বা ধ্বনিবিলাকক নিয়মিতকৰণৰ যোগেদি আনি দিয়া ভাষাটোৰ শ্রুতিমধুৰ স্বচ্ছন্দ গতিশীল অৱস্থাকেই বুজা যায়। বাক্যবোৰৰ অন্ত্যমিলকেই ছন্দ বুলি বহুতেই ভুল কৰে। কিন্তু ছন্দৰ বাবে অন্ত্যমিল অপৰিহার্য নহয়।

ছন্দ অথবা ছন্দোৱদ্ধ ৰীতিয়ে কবিতাক পদ্যভাষাৰ নাটকৰ বাহিৰে সাহিত্যৰ আন বিভাগৰ পৰা নিলগাই ৰাখিছে। ছন্দ কেৱল কবিতাৰ বহিৰংগ উপাদানেই নহয়। কবিতাক ৰসসমৃদ্ধ আৰু সংগীতময় কৰি কবিতাৰ আভ্যন্তৰীণ সৌন্দর্য ফুটাই তোলাৰ ক্ষেত্রত ছন্দৰ প্রয়োজনীয়তা অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। কবিতাত ছন্দৰ গুৰুত্বৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি ইংৰাজী সাহিত্যৰ প্রখ্যাত সমালোচক ছেমুৱেল জনছনে ছন্দোৱদ্ধ ৰচনাকেই কবিতা আখ্যা দিছে। আকৌ জার্মান দার্শনিক হেগেলে কবিতাৰ প্রসংগত লিখিছিল— "...অলংকাৰপূর্ণ আৰু চিত্রৰূপময় শব্দ চয়নতকৈয়ো ছন্দৰ প্রয়োজনীয়তা অধিকতৰ।" (Metre is even more necessary than a figurative and picturesque diction).

কবিতাৰ ভাষাক গদ্যৰ ভাষাতকৈ পৃথক কৰি তোলাত ছন্দৰ বিশেষ গুৰুত্ব আছে। কিন্তু ছন্দক কবিতাৰ প্রধান আৰু একমাত্র বিশেষত্ব বুলিও ক'ব নোৱাৰি। কাৰণ

ছন্দোৱদ্ধ আকাৰ থকা ৰচনা কবিতা নহ'বও পাৰে বা সকলো কবিতাৰে ধৰাবন্ধা ছন্দ নাথাকিবও পাৰে। তথাপি কবিতাৰ গঠনভংগীত ছন্দৰ প্ৰয়োজনীয়তা স্বীকৃত হৈ আহিছে কাৰণ কবিতাৰ বাবে আৱশ্যকীয় আন আন গুণৰ সমাহাৰত ছন্দৰ মাধ্যমত কবিতাই প্ৰাণ পাই উঠে।

ছন্দৰ দুটা উপাদান— ছন্দোৱদ্ধ (Metre) আৰু ছন্দস্পন্দ (Rhythm) — এই দুবিধে মিলি নাইবা অকলেই কবিতাক মোহনীয় কৰি তোলাত সহায় কৰে। কবিতাত ব্যৱহাৰ হোৱা বাক্যবিলাকৰ অন্তৰ্ভুক্ত ধ্বনিসমূহৰ বান্ধোনক ছন্দোৱদ্ধ বোলে। আনহাতে ছন্দস্পন্দই কবিতালৈ কঢ়িয়াই আনে গতিৰ মুখৰতা আৰু কবিতাৰ প্ৰাণ হ'ল ছন্দস্পন্দ। কেতিয়াবা কেতিয়াবা কোনো আধুনিক কবিতা দেখাত কিছুমান গদ্য-বাক্যৰ সমষ্টি যেন লাগে। কিন্তু তাক যেতিয়া নিৰ্দিষ্ট সুৰত পাঠ কৰা হয় তেতিয়া শ্ৰোতাই তাৰ মাজত এটি ছন্দৰ স্পন্দন অনুভৱ কৰে। সেয়ে হৈছে ছন্দস্পন্দ।

ছন্দৰ গঠনৰ দিশত অক্ষৰ, মাত্ৰা, যতি, পৰ্ব, পদ বা চৰণ, স্তৱক, মিত্ৰাক্ষৰ আদি দিশবোৰ জড়িত হৈ আছে। বাগ্‌যন্ত্ৰৰ এটা প্ৰয়াসত যি শব্দাংশ উচ্চাৰিত হয় তাকে ধ্বনি বোলে। এটা ধ্বনি উচ্চাৰণ কৰিবলৈ যিমান সময় লাগে তাকে মাত্ৰা বোলে। যতি মানে হ'ল বিৰাম। কবিতাৰ ক্ষেত্ৰত ভাব বা অৰ্থৰ সম্পূৰ্ণতাক লৈ আৰু ধ্বনিতৰংগ সৃষ্টিৰ কাৰণে মাজে মাজে ৰ'বলগীয়া হয়। এই বিৰাম স্থলবোৰেই হ'ল যতি। দৈৰ্ঘ অনুসাৰে যতিক চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰা হয়। পূৰ্ণযতি, অৰ্ধযতি, লঘুযতি আৰু উপযতি।

যতিয়ে ভাগ কৰি দিয়া অংশবিশেষেই হ'ল পৰ্ব আৰু কবিতাত এটা বা তাতোকৈ অধিক পৰ্ব লগলাগি এটা পদ বা চৰণৰ সৃষ্টি হয়। এটা চৰণ নিজে সম্পূৰ্ণ হ'লেও তাৰ সৈতে অন্য চৰণ সংযুক্ত হ'লেহে তাৰ ছন্দোময়তা সম্পূৰ্ণ হয়। এটাতকৈ বেছি আৰু সাধাৰণতে পূৰ্ণভাব প্ৰকাশ কৰা ছন্দোৱদ্ধ ৰচনাক স্তৱক বোলা হয়। কবিতাৰ চৰণ বিশেষৰ ধ্বনিবোৰ অনুপ্ৰাসযুক্ত অৰ্থাৎ মিল থকা বৰ্ণৰ বিন্যাস হ'লে তাক মিত্ৰাক্ষৰ বোলে।

অসমীয়া কবিতাৰ পুৰণি আৰু আধুনিক দুয়োটাৰে ছন্দ চৰিত্ৰ সম্পূৰ্ণ বেলেগ। পুৰণি অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দক পয়াৰ, দুলড়ী, ছবি, লেচাৰী, ঝুনা, ঝুমুৰি, কুসুমমালা, চপয় আদি প্ৰভৃতি ৰূপসজ্জাত সজ্জিত কৰা হৈছিল। কিন্তু আধুনিক অসমীয়া কবিসকলে পুৰণি নিৰ্দিষ্ট অক্ষৰ, পৰ্ব, যতি আৰু মিলযুক্ত ছন্দ সম্পূৰ্ণৰূপে পৰিহাৰ কৰিছে। ভাব আৰু বিষয়ৰ সৈতে সম্পৰ্ক ৰাখি আধুনিক কবিতা দুই ধৰণৰ ছন্দত লিখা— (ক) মুক্তক ছন্দ আৰু (খ) স্পন্দিত গদ্য ছন্দ। এই দুইবিধ ছন্দৰ ব্যৱহাৰে আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ আংগিকলৈ বৈচিত্ৰ্য আনিছে। মুক্তক ছন্দৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি মহেন্দ্ৰ বৰাই *অসমীয়া কবিতাৰ ছন্দ* নামৰ গ্ৰন্থত এনেদৰে লিখিছে— "এই ছন্দত পংক্তিৰ আয়তন অতি নিৰ্দিষ্ট নহয়। যিহেতু ভাব প্ৰবাহৰ আয়তন অসমান, সেইবাবে ধ্বনি প্ৰবাহৰ আয়তনো অসমান হোৱাটোৱেই স্বাভাৱিক। মুক্তক ছন্দৰ মূল কথা হ'ল ভাব অনুসৰি যতি স্থাপন।"

আধুনিক অসমীয়া কবিতাৰ বুৰঞ্জীত 1941 চনত বাঁহীত প্ৰকাশ পোৱা মহেশ্বৰ নেওগৰ 'অন্ত্যজা' নামৰ কবিতাটিয়ে আনুষ্ঠানিকভাৱে মুক্তক ছন্দৰ প্ৰৱৰ্তন কৰে বুলি ক'ব পাৰি। কবিতাটিত মুক্তক ছন্দৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে এনেদৰে—

আজিও মনত পৰে
তাই শিশিৰৰনিশা সমাপ্তিৰ
বাস্তৱৰ পংক ভেদি উঠা ব্যথাক্লিষ্ট
পদুম সপোন
লক্ষীহীনা সৌন্দৰ্যৰ লখিমী গোসানী। (মহেশ্বৰ নেওগ ঃ *অন্ত্যজা*)

ওপৰৰ কবিতাফাঁকিত দেখা গৈছে যে ইয়াত পংক্তিবোৰৰ আৰু পৰ্ববোৰৰ সমতা নাই। হ্ৰস্ব, দীৰ্ঘ বিভিন্ন পৰ্বৰ ইয়াত লয়যুক্ত সমাৱেশ হৈছে। গতিকে ছন্দসজ্জাৰ প্ৰচলিত বা ধৰাবন্ধা ৰীতিৰ পৰা মুক্তি লাভ কৰি ইয়াৰ ছন্দ মুক্তক হৈ পৰিছে। মুক্তক ছন্দৰ দৰে স্পন্দিত গদ্যইও অসমীয়া কবিতাত এক নিজস্ব আসন অধিকাৰ কৰিছে।

মুঠতে কবিতাৰ সৌন্দৰ্য বৃদ্ধি কৰি ইয়াক ৰস-সমৃদ্ধ আৰু সংগীতময় কৰি তোলাৰ ক্ষেত্ৰত ছন্দৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনস্বীকাৰ্য।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ অসমীয়া কবিতাত চিত্ৰকল্পৰ প্ৰয়োগ সম্পৰ্কে বহলাই ব্যাখ্যা আগবঢ়াওক। (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

৭.৬ কবিতাৰ উদ্দেশ্য বা লক্ষ্য

সকলোবোৰ কলাৰ দৰে কবিতাৰো প্ৰাথমিক উদ্দেশ্য হ'ল মানুহৰ মনত সৌন্দৰ্যবোধৰ সৃষ্টি কৰি বিমল আনন্দ প্ৰদান কৰা। অপাৰ্থিৱ আনন্দলোকৰ সন্ধান দিয়াই কবিতাৰ প্ৰধান লক্ষ্য। ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ আদিকবি হোমাৰৰ মতে, মানুহক আনন্দিত কৰাটোৱেই তেওঁৰ কাব্যসৃষ্টিৰ লক্ষ্য। কবি ড্ৰাইডেনৰ মতেও "প্ৰফুল্লিত কৰাটোৱেই কবিতাৰ একমাত্ৰ নহ'লেও, প্ৰধান লক্ষ্যবস্তু"। ভাৰতীয় আলংকাৰিক ধনঞ্জয় আৰু অভিনৱগুপ্তইও পৰম আনন্দৰ আস্বাদনেই কবিতাৰ অন্যতম উদ্দেশ্য বুলি মত পোষণ কৰিছে।

কবিতা এটা পঢ়িলে হৃদয় আনন্দ আৰু ৰসেৰে আপ্লুত হৈ পৰে। কবিসকলে নিজৰ ভাব, আৱেগ-অনুভূতি প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে কবিতাক গ্ৰহণ কৰে। কবিতাৰ ঘাই সমল কল্পনা আৰু অনুভূতি। পাঠকেও কবিতাৰ মাজত এই অনুভূতিৰ সম্যক উপলব্ধি বিচাৰে। কবিতাৰ ভাববস্তু আৰু ৰূপবস্তুয়ে আমাক যি অনুভূতি প্ৰদান কৰে তাৰ জৰিয়তেই আমাৰ মন আনন্দেৰে ভৰপূৰ হৈ উঠে।

পুৰণি কালত নীতিশিক্ষাৰ আহিলাৰূপে কবিতাক ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। দাৰ্শনিক প্লেটো

আৰু এৰিষ্ট'টলে কবিতাক নীতিশিক্ষাৰ আহিলা হিচাপে জ্ঞান কৰিছিল। নীতিশিক্ষা দিয়া কবিতাসমূহত উপদেশবাণীৰ প্ৰাচুৰ্য লক্ষ্য কৰা যায় আৰু এইক্ষেত্ৰত কবি যেন এজন শিক্ষকস্বৰূপ হৈ পৰে। "Art for art's sake" বা সাহিত্যত কলাসৰ্বস্বতা নীতিৰ সমৰ্থকসকলে কিন্তু কবিতাৰ মাজেৰে নৈতিকতা বা কোনো আদৰ্শৰ প্ৰতিপাদন দোষণীয় বুলি গণ্য কৰে। তেওঁলোকৰ মতে কবিতাত প্ৰয়োজনীয় কলাসুলভ সৌন্দৰ্য থাকিব লাগে। ৰসসৃষ্টিয়ে কবিতাৰ ঘাই উদ্দেশ্য বুলি তেওঁলোকে ভাবে। তেওঁলোকৰ মতে সেইবাবে কবিতাক নৈতিক আদৰ্শ বা উপদেশ প্ৰচাৰৰ মাধ্যম কৰি লোৱা অযুক্তিকৰ। কাৰণ নীতি বা উপদেশ ৰসসৃষ্টিৰ সম্পূৰ্ণ অন্তৰায়। নীতিবাদৰ বিৰুদ্ধে যিমানে প্ৰশ্ন উত্থাপিত নহওক কিয়, জীৱনৰ লগত নৈতিকতাৰ সম্পৰ্ক নিবিড়। সেয়ে নৈতিকতা বিৰোধী কবিতা জীৱনৰো বিৰোধী। কিন্তু জীৱনৰ পৰা নিলগাই কবিতাক আমি বিচাৰ কৰিব নোৱাৰোঁ। ভাল কবিতাৰ মাজত জীৱনৰ যিকোনো সমস্যা আৰু সমাধান উত্থাপিত হ'ব পাৰে। সেয়ে জীৱনৰ লগত সম্পৰ্কবিহীন হৈ কেৱল ৰসসৃষ্টি কৰাই কবিতাৰ উদ্দেশ্য হ'ব নোৱাৰে।

কবিতাত নৈতিকতাৰ পৰশ থাকিব লাগে, কিন্তু এই নীতিবাদৰ প্ৰভাৱত যাতে কবিতাই আকৰ্ষণ নেহেৰুৱায় বা ইয়ে যাতে কবিতাৰ স্বাভাৱিক সৌন্দৰ্য ম্লান নকৰে তালৈ কবিগৰাকীয়ে লক্ষ্য কৰা উচিত। মানুহৰ, সমাজৰ কল্যাণৰ আদৰ্শও কবিতাত নিহিত হৈ থাকে। আনন্দ লাভৰ জৰিয়তে কবিতাৰ পৰা বহু জ্ঞান লাভ কৰিব পৰা যায়। কবিতাৰ নান্দনিক বৈচিত্ৰ্যতে আজিৰ কবি সীমাবদ্ধ হৈ থকা নাই। সমাজৰ মংগল সাধনাও কবিতাৰ অন্যতম ঘাই লক্ষ্য হৈ পৰিছে। আনহাতে বহুতো কবি আৰু সমালোচকৰ বাবে কবিতাৰ কোনো উদ্দেশ্য থাকিব নোৱাৰে। কাৰণ তেওঁলোকৰ মতে উদ্দেশ্যধৰ্মী সাহিত্যৰ সমাদৰ কম। যি কি নহওক, বিভিন্ন মতভিন্নতা থাকিলেও সামৰণিত ক'ব পাৰি কবিতাৰ লক্ষ্যবস্তু হ'ল আনন্দৰ উপলব্ধি, সৌন্দৰ্যৰ উপভোগ আৰু নীতিৰ চেতনা। সেয়ে মহেন্দ্ৰ বৰাই *সাহিত্য উপক্ৰমণিকা* গ্ৰন্থত কৈছে —"কবিতাৰ লক্ষ্যবস্তু অকলশৰীয়াকৈ এটাও নহয়। তিনিওটাৰে সুষম সমন্বয়তেই কবিতাৰ সার্থকতা। তদুপৰি, সৌন্দৰ্যৰ সৃষ্টিৰ যোগেদি আনন্দ প্ৰদান কৰাটোৱেই কবিতাৰ আচল লক্ষ্যবস্তু। মহত্তম কবিতাত তাৰ লগতে যোগ হয়, মানুহৰ কল্যাণ কামনাৰ এক শুভবুদ্ধি। কবিতাৰ ৰসতীৰ্থ তিনিওটা প্ৰবাহৰে ত্ৰিৱেণী সংগম।"

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ কবিতাৰ উদ্দেশ্য সম্পৰ্কে এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক। (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

৭.৭ কবিতাৰ বিভাগ

কবিতাত প্ৰকাশিত কবিৰ ব্যক্তিগত ভাবানুভূতি আৰু বৰ্হিজগতৰ বিষয়বস্তুৰ প্ৰাধান্যলৈ চাই কবিতাক দুটা বহল বিভাগত বিভক্ত কৰা হৈছে।

- ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতা বা গীতি কবিতা
- বস্তুনিষ্ঠ বা বর্ণনামূলক কবিতা

তলত এই দুই ধাৰাৰ কবিতা সম্পর্কে বহলাই আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ল।

৭.৭.১ ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতা বা গীতি কবিতা

কবিয়ে নিজৰ সুখ-দুখ, ভাব-চিন্তা তথা ব্যক্তিগত ভাবানুভূতিক আধাৰ হিচাপে লৈ যেতিয়া কবিতা ৰচনা কৰে তাকে ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতা বোলে। এই শ্রেণীৰ কবিতাৰ পৰিসৰ যথেষ্ট বহল। ব্যক্তি বিশেষৰ হৃদয়ৰ অনুভূতিয়েই ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাৰ মূল উপজীব্য যদিও বস্তুজগতৰ ছায়াও তাত নপৰাকৈ নাথাকে।

ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাক আকৌ গীতি কবিতা বা Lyric Poetry-ও বোলা হয়। Lyric শব্দটোৰ 'Lyre' শব্দৰ পৰা আহিছে, যাৰ অর্থ হ'ল বীণা। প্রাচীন কালত বীণা বজাই কিছুমান ব্যক্তিগত ভাবানুভূতি প্রকাশক গীত গোৱা হৈছিল। এই শ্রেণী গীতৰ বিকাশে গীতি কবিতাৰ জন্ম দিয়ে। কিন্তু গীতি কবিতা আৰু গীতৰ মাজত যথেষ্ট প্রভেদ আছে। গান হ'ল গীতিকাৰৰ সুৰনির্ভৰ ৰচনা। আনহাতে গীতি কবিতা হ'ল কবিৰ হৃদয়ৰ গভীৰতম প্রদেশৰ পৰা ওলোৱা আৱেগ অনুভূতিৰ স্বতঃফূর্ত প্রকাশ। *ডিক্সনেৰী অব লিটাৰেচাৰ্ৰ* প্রণেতা শ্বার্পে গীতিকবিতাৰ সংজ্ঞা বান্ধিছে এইদৰে —"ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ প্রাঞ্জল অভিব্যক্তি" (a vivid expression of personal experience)। বস্তুধর্মিতাতকৈ ভাবধর্মিতাহে এইবিধ কাব্যৰ প্রধান লক্ষণ। সেইকাৰণেই মহাপুৰুষদুজনাৰ দ্বাৰা ৰচিত বৰগীতসমূহক গীত আখ্যা দিয়া হয়; গীতি কবিতা নহয়।

বিংশ শতিকাৰ সমালোচক এবাৰক্রম্বি, জেমচ জইচ, হার্বাট ৰীড আদিয়ে বিভিন্ন ধৰণে লিৰিক বা গীতি কবিতাৰ সংজ্ঞা দিবলৈ প্রয়াস কৰিছে। জেম্ছ জইছে গীতি কবিতাৰ সংজ্ঞা দি কৈছে, "গীতি কবিতা এটা ৰূপ যাৰ মাজেদি কবিয়ে নিজৰ কথা প্রকাশ কৰে।" হার্বাট ৰীডৰ মতে, "গীতি কবিতাত কেৱল আৱেগৰ প্রকাশ নহয়, প্রকাশ হয় আৱেগিক অৱস্থাৰ কল্পনাশীল অৱস্থা।"

গীতি কবিতাৰ মৃন্ময়ধর্মী (subjectivity) চৰিত্রটোৱে ইয়াক মহাকাব্য বা বর্ণনাত্মক কবিতাৰ পৰা পৃথক কৰে। এটা মাথোন কেন্দ্রীয় ভাবৰ প্রাধান্য গীতি কবিতাৰ অন্যতম লক্ষণ। *Golden Treasury of Songs and Lyrics* নামৰ ইংৰাজী গীতি কবিতাৰ বিখ্যাত সংকলনখনৰ পাতনিত ফ্রান্সিছ পালগ্রেভে কৈছে— "কবিতাটোৰ উপকৰণ হ'ব, একেটি মাথোন চিন্তা, অনুভূতি অথবা পৰিস্থিতি।" মুঠৰ ওপৰত, ব্যক্তিগত ভাব-অনুভূতিৰ যথার্থ প্রকাশ, প্রকাশভংগীৰ আন্তৰিকতা, ভাষা আৰু উপমাৰ সমন্বয় আৰু তাৰ সহজ সৰল প্রয়োগ আদিয়ে হ'ল ব্যক্তিনিষ্ঠ বা গীতিকবিতাৰ প্রধান বৈশিষ্ট্য। উদাহৰণস্বৰূপে—

এয়েতো নহয় হাঁহি-তামাছাৰ ভাগৰ জুৰোৱা গান

ই যে জীৱন মৰণ একাকাৰ কৰা অগ্নি-বীণাৰ তান।
ই যে শত অপমান লাঞ্ছনা হানি উজৰা অসীম তাপ,
ই যে ৰুদ্ধ আত্ম শকতি নিজৰি ওলোৱা অনল ভাপ।

(অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰী ঃ *এয়েতো নহয়*)

ছন্দৰীতি হিচাপে মাত্রাবৃত্তই হ'ল আটাইতকৈ গীতিময় আৰু মাত্রাবৃত্ত ছন্দৰীতিৰ প্রয়োগে গীতিকবিতা হিচাপে ওপৰৰ কবিতাফাঁকিৰ সৌন্দর্য বৃদ্ধিত যথেষ্ট অৰিহণা যোগাইছে।

গীতি কবিতা বা ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাক তলত দিয়া ধৰণে ভগাব পাৰি—

- ভক্তিমূলক কবিতা
- প্রেমমূলক কবিতা
- স্বদেশ প্রেমমূলক কবিতা
- প্রকৃতি বিষয়ক কবিতা
- দার্শনিক কবিতা
- শোক গীতি (elegy)
- প্রশস্তিমূলক কবিতা (ode)
- চতুর্দশপদী কবিতা (sonnet)

- *ভক্তিমূলক কবিতা ঃ* যিবিলাক গীতিকবিতাৰ মাজেদি কবিয়ে ভগৱান বা কাৰোবাৰ প্রতি ভক্তিভাব বা শ্রদ্ধা প্রকাশ কৰে, সেইবিলাক গীতিকবিতাক ভক্তিমূলক গীতিকবিতা বুলি ক'ব পাৰি। এনে কবিতা আবৃত্তি কৰিলে শ্রোতাৰ অন্তৰত ভক্তিভাবৰ সঞ্চাৰ হয়। বেদ, উপনিষদৰ স্তুতিবোৰ, মধ্যযুগৰ বৈষ্ণৱ-অবৈষ্ণৱ কবিসকলে ৰচনা কৰা গীতপদবোৰ, ৰবীন্দ্রনাথ ঠাকুৰৰ 'গীতাঞ্জলি', কার্ডিনেল নিউমেনৰ 'Lead Me Kindly Light' আদি কবিতাবোৰ ভক্তিমূলক কবিতাৰ উৎকৃষ্ট নিদর্শন।
- *প্রেমমূলক কবিতা ঃ* প্রেমমূলক গীতি কবিতাত প্রেমজনিত আৱেগ অনুভূতি, মিলনৰ আনন্দ, আশা-নিৰাশাৰ প্রতিধ্বনি, প্রিয়াৰ ৰূপ-বৈচিত্র্য আদি বিভিন্ন ভাবৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটা দেখা যায়। পৃথিৱীৰ আটাইবোৰ সাহিত্যতে প্রায়বিলাক কবিয়েই এই শ্রেণীৰ কবিতা ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। ইংৰাজী সাহিত্যত বার্ণছৰ 'My Love is Like a Red Rose', জন ডনৰ 'The Ecstasy', বঙলা সাহিত্যত জীৱনানন্দ দাসৰ 'বনলতা সেন' আদি বহুপঠিত হৃদয়স্পর্শী প্রেমমূলক গীতি কবিতা। অসমীয়া সাহিত্যতো বহু কবিয়ে এনে প্রেমমূলক গীতি কবিতা ৰচনা কৰি অসমীয়া কাব্য সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰি থৈ গৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে—

এন্ধাৰে এন্ধাৰে
এটি জোনাকী
উৰি আহি

মোৰ বুকুত শুলে।
তোমাৰ কথা ভাবিলে
আকাশত নিৰলে
এটি তৰাফুল ফুলে। (হীৰেন ভট্টাচার্য ঃ *এজোপা গোলাপ*)

- *স্বদেশ প্রেমমূলক কবিতা ঃ* দেশপ্রেম বা স্বদেশৰ প্রতি গভীৰ অনুৰাগৰ চিত্র যিবোৰ কবিতাৰ মাজেদি ফুটি উঠে তাকে স্বদেশ প্রেমমূলক কবিতা বোলে। এনেবোৰ কবিতাত কবিৰ দেশৰ মাটিৰ প্রতি আকর্ষণ, অতীতৰ প্রতি শ্রদ্ধা, পৰাধীনতাৰ বিৰুদ্ধে বা দেশৰক্ষাৰ কাৰণে বৈপ্লৱিক ভাব আদিয়ে জনগণক জাতীয় প্রেমত উদ্বুদ্ধ কৰি তোলে। ৰবীন্দ্রনাথ ঠাকুৰৰ 'ভাৰত তীর্থ', লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ 'অসম সংগীত', নলিনাবালা দেৱীৰ 'জনমভূমি' আদি কবিতাক এই শাখাত অন্তর্ভুক্ত কৰিব পাৰি।
- *প্রকৃতিবিষয়ক কবিতা ঃ* যিবোৰ কবিতাত কবিয়ে প্রকৃতি প্রীতি, প্রকৃতি জগতৰ নানা ৰূপ বৈচিত্র্য আদিৰ ছবি সুন্দৰকৈ ফুটাই তোলে তাকে প্রকৃতি বিষয়ক গীতি কবিতা বোলে। ৰর্ডছৱর্থ, শ্বেলী, কীট্ছ আদিয়ে ইংৰাজী সাহিত্যত বহুসংখ্যক প্রকৃতিবিষয়ক গীতি কবিতা ৰচনা কৰিছে। অসমীয়া সাহিত্যতো এই শ্রেণীৰ কবিতাত বিহগী কবি ৰঘুনাথ চৌধুৰী একক আৰু অদ্বিতীয়।
- *দার্শনিক বা চিন্তামূলক গীতি কবিতা ঃ* এনেবোৰ কবিতাৰ মাজেৰে জগত আৰু জীৱন সম্বন্ধে স্বকীয় চিন্তা আৰু অভিজ্ঞতা প্রকাশ কৰে। কেতিয়াবা আকৌ এনে কবিতাৰ মাজেৰে আত্মা-পৰমাত্মাৰ সম্বন্ধ, ভগৱানৰ সৃষ্টিৰহস্য আদি দিশসমূহো ফুটি উঠা দেখা যায়।

এইক্ষেত্রত টেনিছনত 'Vision of Sin', ৰবার্ট ব্রার্ডনিঙৰ 'Rabbi Ben Ezra', অম্বিকাগিৰী ৰায়চৌধুৰীৰ 'তুমি', নলিনীবালা দেৱীৰ 'পৰমতৃষ্ণা' আদি কবিতা উল্লেখ কৰিব পাৰি।

- *শোক গীতি ঃ* ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাৰ এটি উল্লেখযোগ্য বিভাগ হ'ল শোকগীতি বা Elegy। Elegy শব্দটো গ্রীক Elegos শব্দৰ পৰা আহিছে। কিন্তু প্রাচীন গ্রীক Elegyয়ে কেৱল শোকাত্মক কবিতাকে নুবুজাই ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাপ্রসূত যিকোনো কবিতাকে বুজাইছিল। শোকানুভূতিয়ে এইবিধ কবিতাৰ মূল সম্পদ। কেতিয়াবা এনে কবিতাৰ মাজেৰে ব্যক্তিগত শোকানুভূতি প্রকাশ নকৰি জাতীয় শোকৰ চিত্রও ৰূপায়িত কৰা হয়। ইলিজী কবিতাবোৰ কেতিয়াবা সোঁৱৰণি কবিতাৰ পর্যায়ৰ হয়। যেতিয়া কোনো বিশেষ গুণী, জ্ঞানী তথা মহান ব্যক্তিৰ মৃত্যুত কবিয়ে শ্রদ্ধা নিবেদন কৰি কবিতাত তেওঁৰ গুণাৱলী কীর্তন কৰে, তেতিয়াই ই সোঁৱৰণি কবিতাৰ পর্যায়লৈ আগবাঢ়ে। উদাহৰণস্বৰূপে এই শ্রেণীৰ ভিতৰত মিল্টনৰ 'লিচিদাছ', বেন জনছনৰ 'টু দি মেমৰি অব মাই বিলভেদ' আদিৰ কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি।
- *প্রশস্তিমূলক কবিতা ঃ* প্রশস্তিমূলক কবিতা বা স্তোত্র কবিতা বা Odes গীতিকবিতাৰ

এক উল্লেখযোগ্য শ্রেণী। মহান আৰু সুগভীৰ বিষয়বস্তুৰ আধাৰত নানা ধৰণৰ ছন্দেৰে কবিয়ে নিজৰ অনুভূতি প্ৰকাশ কৰা কবিতাসমূহক Ode বা স্তোত্ৰ কবিতা বোলে। ইংৰাজী Ode শব্দটো গ্ৰীক শব্দ Aeidein (to sing)ৰ পৰা নিষ্পন্ন Aoideৰ পৰা আহিছে।

প্ৰাচীন গ্ৰীক ৰংগমঞ্চত বাদ্যযন্ত্ৰৰ সহায়ত নৃত্যৰ বাবে এনেবোৰ ৰচনাক গীতৰ দৰে গোৱা হৈছিল। অৱশ্যে প্ৰাচীন গ্ৰীক সাহিত্যত যিকোনো কবিতাকে অ'ড (Ode) বোলা হৈছিল। গ্ৰীক সাহিত্যত পিণ্ডাৰ, ছফো, এনাক্ৰিয়ান আদিয়ে উৎকৃষ্ট প্ৰশস্তিমূলক কবিতা ৰচনা কৰি গৈছে। অসমীয়া কবিতাৰ ভিতৰত ৰঘুনাথ চৌধাৰীৰ 'দহিকতৰা', 'কেতেকী', 'গিৰিমল্লিকা'; ৰত্নকান্ত বৰকাকতীৰ 'উৰ্ম্মিলা', ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ 'শাপমুক্তা', ইংৰাজী সাহিত্যত শ্যেলীৰ Odes আদি এই শ্ৰেণীৰ কবিতাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন।

- *ছনেট ঃ* ইটালীয়ান শব্দ 'চনেটো' (Sonetto)ৰ পৰা 'ছনেট' শব্দৰ উৎপত্তি হৈছে। ছনেট কবিতা এটি মাত্ৰ ভাবক লৈ এটা বিশেষ ছন্দ গাঁথনিৰ জৰিয়তে চৈধ্যটা শাৰীত ৰচনা কৰা হয়। এইবিধ কবিতাত সাধাৰণতে দুটা ভাগ থাকে। প্ৰথম আঠশাৰীত এটা ভাগ — ইয়াক কোৱা হয় অষ্টক বা Octave। দ্বিতীয় ভাগক ষষ্টক বা Sestet বোলা হয়। এনে কবিতাত কবিতাটিৰ মূলভাগ প্ৰথম ভাগত সূচনা হৈ দ্বিতীয় ভাগত পূৰ্ণতা লাভ কৰে। ছনেটৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যৰাজি হ'ল—
  - ইয়াত একেটি মাত্ৰ ভাবৰ প্ৰবাহ লক্ষ্য কৰা যায়।
  - চৈধ্যটা শাৰীত এনে কবিতা ৰচনা কৰা হয়।
  - ইয়াৰ ভাষা পোনপটীয়া।
  - ইয়াত অষ্টক আৰু ষষ্টকৰ দুটা স্পষ্ট বিভাজন থাকে।

ইটালীয়ান কবি পেট্ৰাৰ্কৰ আৰ্হিত ইংৰাজ কবি শ্বেক্সপীয়েৰ, মিল্টন, ৰবাৰ্ট ব্ৰাউনিঙ, ৱৰ্ডছৱৰ্থ আদিয়ে ছনেট লিখি ইংৰাজী সাহিত্য সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলে। অসমীয়া সাহিত্যতো হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মা, পদ্মনাথ গোঁহাঞিবৰুৱা, হিতেশ্বৰ বৰবৰুৱা আদিয়ে বহুতো চতুৰ্দ্দশপদী কবিতা লিখে।

জানি থোৱা ভাল

ইটালীয়ান কবি পেট্ৰাৰ্ক হ'ল ছনেটৰ জন্মদাতা। অসমীয়া সাহিত্যত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ 'প্ৰিয়তমাৰ চিঠি' প্ৰথম ছনেট।

৭.৭.২ বস্তুনিষ্ঠ বা বৰ্ণনামূলক কবিতা

বস্তুনিষ্ঠ কবিতাক বৰ্ণনাত্মক কবিতাও বোলা হয়। এই কবিতাক মূলতঃ দুটা ভাগত ভগাব পাৰি— (ক) আখ্যানমূলক (Narrative) আৰু (খ) নাটকীয়

(Dramatic)।

আখ্যানৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি যিবোৰ কবিতা ৰচনা কৰা হয় তাকে আখ্যানমূলক কবিতা বোলা হয়। ইয়াক তলত দিয়া ধৰণে উপৰিভাগত ভগাব পাৰি—

- কাহিনীগীত বা বেলাড
- মহাকাব্য
- খণ্ডকাব্য
- প্রণয় কাব্য
- বংগ কবিতা
- ৰূপক কবিতা

- *কাহিনীগীত বা বেলাড ঃ* কাহিনীগীত হ'ল বস্তুনিষ্ঠ কবিতাৰ মূল বিভাগ। ইংৰাজী Ballad শব্দটি ফৰাছী Ballere শব্দৰপৰা ওলাইছে। পুৰণি কালত এইবিধ কবিতা নৃত্যৰ লগত সুৰ লগাই গোৱা হৈছিল। মালিতাক সাধাৰণতে লোকগীতৰ অন্তর্গত বুলি ধৰা হয়; কিয়নো লোকগীতৰ দৰে ইবোৰো কোনো অজান জনকবিৰ ৰচনা। মালিতাত এটি সু-সংবদ্ধ আখ্যান থাকে। যুদ্ধ-বিগ্রহ, প্রেম-প্রীতি, স্নেহ-ঘৃণা আদি নানা বিষয় এই আখ্যানবোৰত অবিশ্বাস্য বর্ণনা, অতি কল্পনা আদিৰ মাধ্যমত ফুটাই তোলা হয়। ভাষাৰ সহজ-সৰল ৰূপৰ প্রকাশ আৰু সৰল ছন্দ-ৰীতিৰ প্রয়োগ এই কাহিনীগীতৰ অন্যতম লক্ষণ। অসমীয়া সাহিত্যত 'পদুম কুঁৱৰীৰ গীত', 'মণিৰাম দেৱানৰ গীত', 'বদন বৰফুকনৰ গীত' আদি ঐতিহাসিক কাহিনীৰ ভিত্তিত ৰচিত উল্লেখযোগ্য বেলাড।
- *মহাকাব্য ঃ* মহাকাব্যক সাধাৰণতে ইংৰাজীত Epic বোলা হয়। 'এপিক' শব্দটো গ্রীক ভাষাৰ 'এপচ' (Epos) শব্দৰ পৰা উদ্ভৱ হৈছে যাৰ মূল অর্থ হ'ল শব্দ। কিন্তু সময়ৰ পৰিৱর্তনৰ লগে লগে দীঘল বর্ণনাত্মক মহত্বপূর্ণ আৰু গাম্ভীর্যপূর্ণ কবিতা বুজাবলৈ ইয়াৰ প্রয়োগ হ'ল। ভাৰতীয় আদর্শৰ মহাকাব্যৰ সৈতে পাশ্চাত্যৰ এপিকৰ ভাব-বস্তুৰ যথেষ্ট মিল আছে। ভাৰতীয় আলংকাৰিকসকলে মহাকাব্যৰ বৈশিষ্ট্য এনেদৰে নিৰূপণ কৰিছে — ইয়াৰ নায়ক হ'ব লাগে ধীৰোদাত্ত শ্রেণীৰ, সর্গ সংখ্যা হ'ব লাগে আঠোটাতকৈ বেছি। বীৰ, শান্ত আৰু শৃংগাৰ ইয়াৰ মূল ৰস। ইয়াৰ ভাষা প্রধানকৈ গাম্ভীর্যপূর্ণ। কাহিনীৰ আৰম্ভণিতে সাধাৰণতে নমস্কাৰ, আশীর্বাদ, সৎ লোকৰ গুণানুকীর্তন আদি কৰা দেখা যায়।

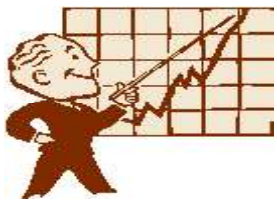
মহাকাব্যসমূহ ঘাইকৈ দুই প্রকাৰত ভাগ কৰা হয়। এবিধ হ'ল বর্ধিত মহাকাব্য (Epic of Growth or Authentic Epic)। যিবোৰ মহাকাব্য একেজন কবিৰ ৰচনা নহয়, যুগ যুগ ধৰি বিভিন্ন কবিৰ সংযোজনাৰে ই ক্রমবর্ধিত ৰূপ লাভ কৰে তাকে বর্ধিত মহাকাব্য বোলে। এনেবোৰ মহাকাব্যৰ ভিতৰত *ৰামায়ণ, মহাভাৰত, ইলিয়াদ, ওডিচী* আদি পৰে।

আনহাতে সাহিত্যিক মহাকাব্য এজন কবিৰে ৰচনা। উদাহৰণস্বৰূপে মিল্টনৰ *পেৰাডাইজ লষ্ট*, কালিদাসৰ *ৰঘুবংশ*, ডান্টেৰ *ডিভাইন কমেডি*আদিক এই শ্ৰেণীত অৰ্ন্তভুক্ত কৰিব পাৰি।

- *খণ্ডকাব্য ঃ* মহাকাব্যৰ অংশ বিশেষক লৈ যিবোৰ কবিতা ৰচিত হয় সেইবোৰক খণ্ডকাব্য বোলে। কিন্তু খণ্ডকাব্যৰ মাজত ঘটনাৰ ঐক্যসূত্ৰও দেখা নাযায়। যেনে— মধুসূদন দত্তৰ *বীৰাংগনা কাব্য*।
- *প্ৰণয় কাব্য ঃ* আখ্যানমূলক বস্তুনিষ্ঠ কবিতাৰ ভিতৰত প্ৰণয়কাব্য সমূহ অতি জনপ্ৰিয়। প্ৰেম-প্ৰীতিক মুখ্য কৰি বীৰত্বব্যঞ্জক আৰু দুঃসাহসিক কাৰ্য, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আদিৰ বৰ্ণনাৰে সমৃদ্ধ হৈ এই প্ৰণয়কাব্যবিলাক ৰচিত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে— স্পেঞ্চাৰৰ *ফেয়াৰী কুইন*, কবি পীতাম্বৰৰ *ঊষা পৰিণয়*, চন্দ্ৰ ভাৰতীৰ *কুমৰ-হৰণ* আদি উল্লেখযোগ্য।
- *ব্যংগকাব্য ঃ* একোটা পাতল বা টুলুঙা বিষয় গ্ৰহণ কৰি বিদ্ৰূপাত্মক বৰ্ণনাৰে ৰচনা কৰা কাব্যবিলাককে ব্যংগকাব্য বোলে। সাৰ্থক ব্যংগ কবিতাৰ দুটা বৈশিষ্ট্যলৈ সমালোচকসকলে আঙুলিয়াই দিছে। প্ৰথমটো হৈছে— সমাজৰ ভণ্ডামি, নীচতা, দুৰ্নীতি আদিলৈ পোহৰ নিক্ষেপণ আৰু দ্বিতীয়টো হাস্যৰস সৃষ্টিৰ দ্বাৰা আনন্দ দান। বেজবৰুৱাৰ 'চালনী আৰু বেজী' এনে ব্যংগ ভাবৰ কবিতা।
- *ৰূপক ঃ* ৰূপক হ'ল বস্তুনিষ্ঠ কবিতাৰ এটি সৰু বিভাগ। কোনো এটা কথাৰ দ্বাৰা আন এটা কথা বুজিবলৈ অথবা কোনো এটা কাহিনীৰ মাজেৰে এটা বিশেষ অৰ্থ প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিচৰা কবিতাই ৰূপক কবিতা।

বস্তুনিষ্ঠ কবিতাৰ আন এটি উল্লেখযোগ্য ভাগ হ'ল নাট্যকাব্য। অৱশ্যে এইবোৰ নাটক মঞ্চোপযোগী বা দৃশ্য কাব্য নহয়। এনেধৰণৰ কবিতাত কবিৰ উক্তিবোৰ চৰিত্ৰৰ মুখেৰে ব্যক্ত কৰা হ'ল। নাট্যকাব্যক আকৌ তিনিটা ভাগত ভাগ কৰা হয় - নাট্য-গীতি, নাটকীয় একোক্তি আৰু স্বগতোক্তি বা আত্মভাষণ।

এনেদৰে কবিতাক ব্যক্তিনিষ্ঠ আৰু বস্তুনিষ্ঠ দুই ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। কিন্তু এই বিভাজন ইমান কঠোৰ নহয়। কাৰণ এটা ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাত বস্তুনিষ্ঠৰ উপাদান আৰু এটা বস্তুনিষ্ঠ কবিতাতো ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাৰ উপাদান নিহিত হৈ থাকিব পাৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ গীতি কবিতা বা ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাক কেইটা ভাগত ভগাব পাৰি? এই ভাগসমূহৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰক।

(১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ ছনেট বুলিলে কি বুজে? ছনেটৰ মূল বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰক।

(১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

৭.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- সাধাৰণভাৱে কবিতা এবিধ শিল্প বা কলা বুলি ক'ব পাৰি; কিন্তু কবিতা কি বা কবিতাৰ ৰূপ বা স্বৰূপ কি সেই কথাৰ উত্তৰ একে আষাৰতে দিয়া সম্ভৱ নহয়।
- প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ সমালোচকসকলে কবিতা সম্পৰ্কে ভিন ভিন সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে।
- সময়ৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগে লগে কবিতাৰ বিষয়বস্তু আৰু ৰচনাৰীতিৰ পৰিৱৰ্তন হৈ গৈ থাকে আৰু তাৰ লগে লগে কবিতাৰ ভাষাও সলনি হয়।
- প্ৰাচ্য আলংকাৰিকসকলে অলংকাৰ, ৰস ধ্বনি, ছন্দ আদিক কবিতাৰ প্ৰয়োজনীয় উপাদান বুলি গণ্য কৰিছে।
- চিত্ৰকল্প কবিতাৰ উল্লেখযোগ্য উপকৰণ। কবিৰ মনৰ বিমূৰ্ত ধাৰণাক পাঠকৰ চকুৰ আগত উদ্ভাসিত কৰি তুলিবৰ বাবে কবিতাত চিত্ৰকল্পৰ প্ৰয়োজন।
- প্ৰতীক হ'ল কবিতাৰ জগতত এটা চিৰ পৰিচিত নাম। এই প্ৰতীকে কবিতাত তাৰ নিৰ্দিষ্ট আক্ষৰিক অৰ্থতকৈ অধিক বৃহত্তৰ ব্যঞ্জনা আনি দিয়ে।
- অপাৰ্থিৱ আনন্দলোকৰ সন্ধান দিয়াই কবিতাৰ প্ৰধান লক্ষ্য। সমাজৰ কল্যাণৰ আদৰ্শও কবিতাত নিহিত হৈ আছে।
- বিষয়বস্তুৰ প্ৰাধান্যলৈ চাই কবিতাক দুটা বহল বিভাগত বিভক্ত কৰা হৈছে— (ক) ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতা আৰু (খ) বস্তুনিষ্ঠ কবিতা
- ব্যক্তিনিষ্ঠ কবিতাক প্ৰধানতঃ ভক্তিমূলক, প্ৰেমমূলক, স্বদেশপ্ৰীতিমূলক, প্ৰকৃতি বিষয়ক, দাৰ্শনিক, শোকগীতি, প্ৰশস্তিসূচক কবিতা আৰু চতুৰ্দশপদী কবিতা এই কেইটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি।
- বস্তুনিষ্ঠ কবিতাকো কাহিনী গীত বা বেলাড, মহাকাব্য, খণ্ডকাব্য, প্ৰণয়কাব্য, ব্যঙ্গ কবিতা, ৰূপক কবিতা আদি বিভিন্ন ভাগত ভাগ কৰা হৈছে।

৭.৯ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১] ঠাকুৰীয়া, ৰামমল [২০০৫]; *সাহিত্য বিচাৰ;* গুৱাহাটী ঃ বীণা লাইব্ৰেৰী।

২] ডেকা হাজৰিকা, কৰবী [২০০৩]; *কবিতাৰ ৰূপছায়া;* ডিব্ৰুগড় ঃ বনলতা।

৩] নেওগ, মহেশ্বৰ আৰু শৰ্মা, হেমন্তকুমাৰ (সম্পাঃ) [২০০৩]; *সাহিত্য সমীক্ষা;* ডিব্ৰুগড় ঃ বনলতা।

৪] বৰা, মহেন্দ্ৰ [২০০২]; *সাহিত্য উপক্ৰমণিকা;* ডিব্ৰুগড় ঃ বনলতা।

৫] বৰা, যতীন [১৯৯৯] ; *ছন্দ ধ্বনি আৰু অলংকাৰ;* ডিব্রুগড় ঃ বনলতা।

৬] বৰা, হেম [১৯৯৫] ; *সাহিত্য বিচাৰৰ মূল কথা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্রপ্রকাশ।

৭] বৰুৱা, লোপা [২০১৩] ; *আধুনিক অসমীয়া কবিতাত প্রতীক আৰু চিত্রকল্প;* গুৱাহাটী ঃ পূর্বাঞ্চল প্রকাশ।

৮] ভট্টাচার্য, পূর্ণ [২০০৯] ; *আধুনিক অসমীয়া কবিতা;* গুৱাহাটী ঃ চন্দ্র প্রকাশ।

৯) শর্মা, তীর্থনাথ (২০০৬); *সাহিত্য বিদ্যা পৰিক্রমা;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশন।

১০) শর্মা, মুকুন্দমাধৱ (১৯৯১); *ধ্বনি আৰু ৱসতত্ত্ব;* গুৱাহাটী ঃ বাণী প্রকাশন¼

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

১১] Bowra, C. M.(1962). *The Heritage of Symbolism.* London: Macmillan & Company.

১২] Coombes. H. (1953). *Literature And Criticism*. London: Chatto & Windus.

১৩] Durrell, L. (1952). *Key to Modern Poetry*. Calcutta: Rupa & Co.

১৪] Lewis, C. D. (1965). *The Poetic Image*. London: Jonathan Cape.

৭.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান (কেৱল ৰূপৰেখা)

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাধাৰণভাৱে কবিতা বুলিলে কি বুজা যায়, সাহিত্যৰ এটা প্রধান বিভাগৰূপে কবিতাৰ গুৰুত্ব, প্রাচ্য আৰু পাশ্চাত্য সমালোচকসকলৰ কবিতা সম্পর্কীয় দৃষ্টিভংগী আদিৰ কথা আলোচনা কৰিব লাগিব।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৱর্ডছৱর্থ, মেথিউ আণল্ড, টমাচ মিল, ক'লৰিজ, অডেন, কার্লাইল, ড০ জনচন আদি পাশ্চাত্য সমালোচকসকলে কবিতা সম্পর্কত আগবঢ়োৱা নানান সংজ্ঞাসমূহ বিশ্লেষণ কৰিব লাগিব।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ Fancy হ'ল একধৰণৰ চঞ্চল কল্পনা; য'ত কিছু পৰিমাণে বাস্তৱ চেতনাৰ অভাৱ দেখা যায়। এই বিষয়ে বহলাই লিখিব লাগিব।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ হেম বৰুৱা, নৱকান্ত বৰুৱা, মহেন্দ্র বৰা, নীলমণি ফুকন, হীৰেন ভট্টাচার্য আদি কবিসকলৰ উপৰি সাম্প্রতিক সময়ৰ অসমীয়া কবিয়ে নিজস্ব দৃষ্টিভংগীৰে তেওঁলোকৰ কবিতাসমূহত কেনেদৰে চিত্রকল্পৰ প্রয়োগ কৰিছে সেই বিষয়ে উদাহৰণসহ লিখিব লাগিব।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মানুহৰ মনত সৌন্দর্যবোধৰ সৃষ্টি কৰা, পৃথুৱৈক অপার্থিৱ আনন্দলোকৰ সন্ধান দিয়া, সমাজৰ মংগল সাধন কৰা আদি কথাবোৰ বিশ্লেষণ কৰিব লাগিব।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ গীতি কবিতাক ভক্তিমূলক কবিতা, প্রেমমূলক কবিতা, স্বদেশপ্রীতিমূলক কবিতা, প্রকৃতি বিষয়ক কবিতা, দার্শনিক কবিতা, শোক কবিতা, প্রশস্তিমূলক কবিতা,

চতুর্দশপদী কবিতা আদি বিভিন্ন ভাগত ভগাব পাৰি। এই ভাগসমূহৰ বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিব লাগিব।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ছনেটৰ সংজ্ঞা দঙি ধৰিব লাগিব। তদুপৰি চৈধ্যতা শাৰীত ৰচিত, অষ্টক আৰু ষষ্টকৰ স্পষ্ট বিভাজন, একেটি মাত্র ভাবৰ প্রবাহ আদি ছনেটৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰিব লাগিব।

৭.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ ঃ প্রাচ্য আৰু পাশ্চাত্যৰ আলোচকসকলে কবিতা সম্পর্কত কি কি সংজ্ঞা আগবঢ়াইছে বহলাই আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ ঃ কবিতাৰ ভাষা সম্পর্কে এটি টোকা প্রস্তুত কৰক।

প্রশ্ন ৩ ঃ কবিতাৰ সাৰবস্তু সম্পর্কে এটি আলোচনা যুগুত কৰক।

প্রশ্ন ৪ ঃ বস্তুনিষ্ঠ কবিতা বুলিলে কি বুজে? বস্তুনিষ্ঠ কবিতাক কেইটা ভাগত ভগাব পাৰি? প্রতিটো ভাগৰ বিষয়ে বহলাই বাখ্যা কৰক।

*** ***** ***